REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXIX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM | Ára: 500 Ft | 2022. OKTÓBER

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös Jászkun Redemptiora utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták kiváltságaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Kutatók és hagyományőrzők születésnapi köszöntése Jászberényben *Fotó: Forgó Bence*

ÍZELÍTŐ A TARTALOMBÓL

A szívvel-lélekkel magyarrá lett asszony ..... 2–5. oldal
A hajdanvolt kiskunlacházi Egressy-kúria lakói ..... 5–9. oldal
Állandó színházat Jászberénynek! ..... 9-10. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra XXXIII ..... 11-13. oldal
KÖNYVAJÁNLÓ: Varga Kamill OFM – Varga Zsolt:
Jászberény-Hajtapuszta ..... 13-14. oldal
Aki a forradalom krónikása volt ..... 14-15. oldal
Kutatók és hagyományőrzők
születésnapi köszöntése Jászberényben ..... 16–17. oldal
Régi múzeumcsinálók dicsérete ..... 18-21. oldal
Petőfi kultusz a falvédők történetében ..... 22-24. oldal
Emlékünnepség Jászfényszarun ..... 26-27. oldal
A helyi értéktár helye, jelentősége és koncepciója
Túrkevén ..... 28-29. oldal
Megújult Jákóhalma jótevőjének síremléke ..... 29. oldal
KÉPES RIPORT: Ősbemutató Jász Múzeumban
a Múzeumok Éjszakáján ..... 30-31. oldal
Meteorológiai észleletek Orbay Antal tollából ..... 32. oldal

A szívvel-lélekkel magyarrá lett asszony

155 éve született és 80 éve hunyt el gróf Apponyi Albertné Clothilde von Mensdorff-Pouilly

A rendszerváltozás előtti korszak nagy politikusa volt gróf Apponyi Albert, akit igyekeztek eltitkolni a szocializmus éveiben. Manapság újra lehet olvasni-hallani felőle, Jászberényben őrzik emlékét. De talán tőle is kevesebbet hallhatunk feleségéről, aki éppen 155 éve született és 80 éve hunyt el. Ki is volt ő?

Apponyi Albertné Clothilde von Mensdorff-Pouilly

Clothilde von Mensdorff-Pouilly (Bécs, 1867, december 23. – Budapest, 1942. szeptember 1.) grófnő néven született. Családja Franciaország északi részéből, a mai Lotaringia területéről származik. A jakobinus diktatúra idején telepedtek át német nyelvterületre, ekkor vették fel a Pouilly mellé a Mensdorff nevet. Clothilde édesapja – Alexander gróf – diplomata és politikus, volt külügyminiszter, majd Ausztria miniszterelnöke is. Édesanyja, Alexandrine Marie von Dietrichsten, akinek családja Ausztriában széles körben ismert volt.

Clothilde és Albert megismerkedésére az 1890-es évek derekán került sor, egy prágai esküvő alkalmával. Eljegyzésüket pedig 1897. január 30-án tartották. A Pesti Napló 1897. február 2-án az eljegyzés kapcsán megjegyzi, hogy Bécsben, illetve családjában Clo-Clo-nak nevezik. Továbbá a család ismertetése után még: *„Bécs mágnáséletében kiváló szerepet játszott; kivált a mágnások működvelő előadásain szerepelt sűrűn, mert feltűnő színpadi tehetsége van. Legutóbb a Schwarczenberg-palotában adott Metternich herceg fényes jótékony mulatságot; Mensdorff grófnő azon is szeretetreméltóan működött közre."* Házasságkötésükre 1897. március 1-jén került sor Bécsben a Dietrichstein-palotában. Az esketési szertartást Szmrecsányi Pál szepesi püspök végezte. Bár magyarul nem tudott, hamarosan azonban tanárt keresett magának, s elkezdte a magyar nyelv tanulását. Sebestyénné Stetina Ilona, a Nemzeti Nőnevelés szerkesztője az újság 1903. októberi számában így vezeti be Apponyiné első cikkét: *„Kitüntetésnek vesszük, hogy gr. Apponyi Albertné... ki szívében házassága első percétől kezdve magyar asszonnyá lett, folyóiratunkban adja először irodalmi bizonyítékát annak, hogy immár nyelvében is magyar."* A Vasárnapi Újság 10 évvel később már ezt írja róla: *„Az osztrák születésű, Ausztriában nevelkedett Mensdorff grófnő, aki ezelőtt tíz esztendővel még egy szót se tudott, nem is volt rá oka, hogy tudjon magyarul. És most se férjével, se gyermekével más nyelven nem beszél, csak magyarul."*

Apponyi Albert Emlékirataimban így nyilatkozik nejéről: *„Alig lehetett különbözőbb milliőt képzelni, mint azt, amelyben ő, és azt, amelyben én mozogtam. Az eszmekör, amelyben ő felnőtt, politikai tekintetben az enyémnek éppen ellenlábasa volt. És ő mégis nagy szívvel és nagy lélekkel megtette a nagy lépést, és megtette egészen. Tudta, hogy nőm nem lehet más, mint szívvel-lélekkel magyar; tudta..., hogy ez mit jelent, és elhatározta magán utógondolat és visszapillantás nélkül."* Károlyi Sándor grófhoz 1897-ben írt levelében pedig így ír: *„Az utolsó hetek alatt érlelődött meg bennem az az elhatározás hogy egy minden tekintetben kiváló nőt, akivel az életem, helyesebben: a gondviselés különös kegye hozott össze, Mensdorff Clotild grófnőt, ha ő is úgy akarja nőül veszem. Neki elég rossz ízlése volt, hogy vonzalmamat viszonozza, és így tisztában voltunk egymással."*

Három gyermekük született: György Alexander (Éberhárd, 1898. június 30. – Saarbrücken, 1970. augusztus 7.) újságíró, országgyűlési képviselő; Mária Alexandra (Éberhárd, 1899. május 29. – Salzburg, 1967. július 3.); Julianna (Budapest, 1903. november 9. – Párizs, 1994. január 17.)

Jászberényben 1898. május 8-án ülésezik az ipartestület, amikor is elhatározzák, hogy zászlószentelési ünnepélyt rendeznek, melyre meghívják Apponyit is, sőt feleségét kérik fel a zászlóanyai tisztségre. Bár a zászlószentelés megtörtént, ezen a zászlóanya nem vett részt, talán azért mert röviddel azelőtt született meg a gyermeke.

A Jászberény és Vidéke újság 1902. július 1-jén beszámol róla, hogy vasárnap gróf Apponyi Albert és neje városunkba látogatott. A főplébánián Koncz Menyhért plébános is köszöntötte, és egy selyembársony tokban átadott egy aranycsipkéből font jász főkötőt, *„melyet a grófnő igen szívélyesen megköszönve és azon megjegyzéssel fogadott, hogy délben az ebédnél már abban fog megjelenni".* Ezt követően a helybeli Nőegylet küldöttsége is köszöntötte: *„Nekünk forró óhajtásunk lévén e ragyogó névnek nemcsak birtokosát, de osztályrészesét is minél szorosabb és fölbonthatatlanabb kötelékkel fűzni magunkhoz: hódolatunk kifejezőse mellett azon tiszteletteljes kérelemmel járulunk Exczelencziádhoz, hogy egyletünk védnökségét... elfogadni kegyeskedjék."* A grófnő a felkérést elfogadta.

A grófnő társadalmi tevékenységei

Magyar Nők Szentkorona Szövetségének elnöke

A Szövetséget Budapesten alapították 1926. február 16-án és 1944. április 15-ig működött. Céljuk a legitimista politika támogatása, vagyis a Habsburg uralkodóház jogfolytonosságának hirdetése, megemlékeztek IV. Károly királyról és Habsburg Ottót támogatták. Rendszeresen szerveztek teadélutánokat, melynek alakuló ülésén Apponyi Albertnét elnöknek, Odescalchi Károlynét ügyvezető elnöknek, Istvánffy Gyulánét alelnöknek választották meg. Városi szervezeteket alapítottak Székesfehérváron, Szegeden, Pécsen, Miskolcon, később máshol is. Taglétszámuk 1931-ben 988, 1937-ben 1790 fő volt. (1926. június 22-én alapították meg a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségét, melyhez csatlakozott Apponyi Albert is.)

A Klotild Egyesület elnöke

A Magyar Nemzet 1901. december 3-án tudósít róla, hogy a *„Klotild főhercegnő védnöksége alatt álló egyesület vezetősége, mely tudvalevőleg női kézimunkák értékesítése által elszegényedett nők támogatását tűzte ki céljául, a napokban tisztelgett Apponyi Albert gróf nejénél azzal a kérelemmel, hogy az egyesület elnöki állását fogadja el".*

Ugyancsak az újság tudósít róla, hogy december 21-én a rendkívüli közgyűlés választotta meg hivatalosan elnökké. 1909-ben olvassuk a Budapesti Hírlapban, hogy 11666 korona értékben közvetítettek ki munkára elszegényedett úrinőket, kézimunkákat pedig 3735 korona értékben árusítottak. Biztosan szépek lehettek ezek a kézimunkák, hiszen az 1904-es berlini kiállításon aranyérmet és díszoklevelet nyertek.

Egyéb karitatív tevékenységei

– 1903-ban az első melegedő szobák megnyitása.

– A Keleti Pályaudvaron ingyen konyha nyílt, melyet később újabbak követtek.

– Az Országos Magyar Alkoholellenes Egyesületnek is védnöke volt. Az Újság 1913. november 11-én számol be róla, hogy gyűlést tartott a magyarországi katolikus abstinens keresztegyesület, melyen felszólalt Apponyi Alberné. Témája az alkoholbetegek szanatóriuma volt.

– Elnöke volt az Országos Közjótékonysági Egyesületnek. A Hungaricana honlapon érdekes képeket láttam arról, hogy a szervezet több „alkoholmentes éttermet" tartott fenn, pl. „postatakarékpénztárnál levő alkoholmentes buffet"; továbbá működtettek tejházat, foglalkoztató műhelyt, népkönyvtárat, Rákospalotán alkoholelvonó szanatóriumot alapítottak. 1914-ben javaslatot tett arra, hogy a katonákat ellátó-élelmező nők ne adjanak alkoholt honvédjeinknek, mint ahogy azt a németeknél sem teszik. Az egyesület 1916-ban ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. „Ez alkalomból megható módon fejezte ki háláját gróf Apponyi Albertné iránt, aki alapításától kezdve elnöke és irányítója az egyesületnek. A grófnő ünneplésére az egyesület Attila-körúti helyiségében ünnepi közgyűlést tartott, s ennek keretében hódolattal adózva érdemeinek, leleplezte Endrey Sándor festőművész által készített életnagyságú arcképét." A kép az egyesület gondozásában maradt.

Apponyi Albert és családja

Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége

A Szeged és Vidéke 1904. február 22-én számol be róla, hogy a szövetség körlevelet intézett minden magyarországi nőegylethez, melyben egy közös összekötő szerv felállítását javasolják. Céljuk hogy *„belső összefüggést teremtsen az ország mind a ma nőegyesületei között, amelyek a család, a művelődés és a jótékonyság szolgálatában állnak, hogy elősegítse az érintkezést, a kölcsönös megértést, a bizalmat és összetartást az emberiségért bármely formában dolgozó nők között..."* Ebben az időben hétszáznál több nőegyesület volt az országban.

Fontos célkitűzésük volt a nők választójogának megadása. Tartottak továbbképzéseket, előadásokat pl. 1909-ben a magyar ipar ismertetéséről és pártolásáról, vagy a magyar nő hivatásáról. Szerveztek rendszeresen akciókat a magányosan egyedül utazó nők védelmére is. Pl. a pályaudvarra egyedül érkező nők útba igazítására. Különösen a nagy háború után sok vidéki nő keresett munkát Budán. A szövetség társadalmi szakosztályát Apponyi Albertné elnök vezette.

Programpontok a nők jogaiért:

1. Különböző nővédő szervezetek jótékonysági akcióinak összehangolása.
2. A nők és férfiak érettségije között ne legyen különbség.
3. A jogi kar és a Műegyetem nyíljon meg a nők számára. 1913. december 7-8-án rendezték megy a szövetség országos közgyűlését Apponyi Albertné elnökletével. Ez egyben a nők jogi és műegyetemi tanulmányainak megnyitásáról szóló harc kezdete volt. Az összejövetelt később az „asszonyok parlamentje" névvel illették. Újra és újra előkerült a nők szavazati joga is.
4. Az összes egyetem megnyitása a nők előtt.
5. Első nőként 1930-ban tagja lett a Népszövetség elnökségének.
6. 1912 augusztusában a szövetség emlékiratot fogalmazott meg a nők választójoga érdekében, melyet Apponyiné egy delegáció élén vitt Lukács László miniszterelnökhöz. Az emlékirat így hangzik: *„A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége Nagyméltóságod bölcs belátásához fordul és alázatosan kéri, hogy most, midőn munkatársaival a politikai választójog kiterjesztését tervezi és megalkotja azt a választási reformot, amely eddig törvényünknél szélesebb alapon épül fel és népünk új rétegeinek ad választójogot: méltóztassék mind a célszerűség, mind általában a megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyokra tekintettel javaslatában a választójogot a nőkre is kiterjeszteni."*

A szövegből még kitűnik, hogy 24, illetve 30 éves kortól aktív, illetve passzív választójogot kívántak. Ez még

nem általános választójog volt, mert bizonyos végzettséghez kötötték, de már akkor is a maga korában jelentős előrelépés. 11 millió nő közül 200.000 személy részére kértek szavazati jogot. (Nemzeti Nőnevelés, 1912. VII–VIII.)
1.) 1913. június 15 és 20 között Női Választójogi Kongresszust tartottak Budapesten. Mintegy 2500-3000 meghívott vendégre számítottak. Természetesen itt volt Chapman Cattet, aki a feministák szervezetének elnöki posztját évtizedekig betöltötte, Cicely Corbettet, aki már a tanácskozás előtt hosszabb időt töltött Budapesten és a Tátrában, hogy tanácsaival segítse a szervezőket, de érkeztek delegáltak Amerikából, Kanadából, Nagy-Britanniából, Németországból, Hollandiából, Finnországból, valamint Svédországból, Olaszországból is. A kongresszus három fő szervezője Glücklich Vilma, Schwimmer Rózsa és Teleki Sándorné voltak, a hazai feminista mozgalom élharcosai. A kongresszus budapesti megrendezése elismerés volt a magyar nőmozgalom addigi sikereinek, de egyben arra is számítottak, hogy addigra a magyar nők részben, vagy teljes egészében elnyerik szavazati jogukat.
2.) Apponyiné fővédnöke volt az Országos Katolikus Nővédő Egyesületnek. Az 1896 és 1946 között működő egylet feladata volt a kenyérkereső nők valláserkölcsének fejlesztése, szellemi és anyagi támogatása. Taglétszámuk elérte az 1200 főt. Tartottak előadásokat az alkoholizmus ellen, a népbetegségek ellen, volt énekkaruk, tánckaruk. Hozzájuk tartozott a Katolikus Anyák Köre, a Katolikus Munkásnő Otthon és a Hermina Otthon is, valamint rendelkeztek vidéki fiókegyletekkel.
3.) Szót emelt az ápolónői hivatás kérdésében is. Ne csak olyanok dolgozzanak az egészségügyben, akiknek „más már nem jutott", hanem tekintsék azt hivatásnak. Egy szombathelyi beszédében pedig az ápolónők színvonalas képzését is kiemeli. A társadalomnak pedig meg kell becsülnie ezeket a hivatásuknak élő, képzett lányokat, asszonyokat. Továbbá fontosnak tartotta azt is, hogy a tanítónők is részesüljenek bizonyos egészségügyi ismeretekben.

Magyar nők Petőfiért

„A Petőfi-társaság tudvalevően megszerezte a Bajza-utcában lévő Feszty Árpád-féle házat, melynek Jókai Mór sok éven át volt lakója, és ott akarja méltó módon megőrizni a Petőfi Sándorra vonatkozó kézirat- és ereklye-gyűjteményét. Mivel a Petőfi-társaságnak fogyatékosak az anyagi eszközei, a fővárosi társaság előkelő hölgyei szövetkeztek, hogy országos agitálás útján előteremtik a Petőfi-ház berendezéséhez és fönntartásához szükséges tőkét. A Petőfiért lelkesedő hölgyek élén Apponyi Albertné grófné áll"- írja a Budapesti Hírlap 1907. február 13-án.

Apponyiné a Népszövetségben

Férjét rendszeresen elkísérte Genfbe a Népszövetség összejövetelire, hiszen őt is megrendítette az első világháborút lezáró diktátum. Igyekezett a magyar érdekeket képviselni. 1928 és 1934 között Magyarország megbízott delegátusa is volt. Érdekes, hogy a Szövetség hat fős bizottságot alapított, az elsőben és a másodikban Apponyi Albert is tagsággal bírt, illetve Apponyiné az ötödik bizottságba kapott kinevezést. 1930-ban megválasztják a szociális és humanitárius főbizottság elnökének. Ekkor

Apponyi Albert és felesége

17-én pedig felhívást is közzéteszenek az újságban, melyben Apponyi Albertné, mint a „Petőfi-ház bizottság védőnője" jelenik meg. Az ügy sikeres kivitelezése érdekében számtalan jótékonysági bált, és Petőfi emlékestet tartottak. Az alapítás jelenleg Petőfi Irodalmi Múzeum néven működik.

Gróf Apponyi Albert halála

1933. február 7-én hunyt el férje. A ferences rendház Historia Domusa így ír róla: *„Nagy gyász érte az egész magyar házat. Gr. Apponyi Albert meghalt. De a legnagyobb a gyász Jászberényben... Apponyi aranymandátumos képviselője volt. Ugyan kit válasszunk helyébe?!"* Röviddel ezután a városban gyászmisét mutattak be – melyen a rendház minden tagja jelen volt –, és a városházán megemlékező közgyűlést tartanak a tiszteletére.

ezt mondotta: *„Meghatottan foglalok helyet az elnöki székben, amelyet első ízben bíztak női delegátusra. Hálásan köszönöm az irántam megnyilvánult bizalmat. Rajta leszek minden erőmmel, hogy ennek a bizalomnak megfeleljek"* - írja a Kis Újság 1930. szeptember 18-án. A bizottság gyűlésein egyik fontos téma volt a kábítószer-kereskedelem visszaszorítása, különösen az ópiumkereskedelem ellenőrzéséről vitatkoztak Apponyiné vezetésével. A bizottság elhatározta, hogy betiltja a mák termesztését. Az elnökasszony mentette meg hazánkat ettől. Ugyanis telefonált szakácsnőjének: azonnal készítsen mákos kalácsot, s futárral küldesse Genfbe! Az ülés végén a bizottsági tagoknak kiosztotta a süteményt, így Magyarország megmenekült a mák termesztésének korlátozása alól, mivel az nálunk csak ételízesítő.

1935. szeptember 10-én arról számol be a Nemzeti Újság, hogy beválasztották a szövetség elnökségébe – ekkor már Magyarország fődelegátusa volt –, továbbá egyhangúlag választották meg a szociális bizottság elnökének. Ebben az időben albizottságot alapított a Kínába menekült orosz nők ügyében, valamint hosszas vitát folytattak a gyermekvédelem kérdéséről is. Egyébként háromszor választották meg a bizottság elnökének, ami addig példátlan volt a szövetség történetében.

Halála, temetése

Budapesten hunyt el 1942. szeptember 1-jén. Ezt írták róla: Évtizedeken át széles körű kulturális, jótékonysági és népegészségügyi mozgalmakban vett részt. Munkáját mindenütt általános elismerés övezte. A Farkasréti temetőben ravatalozták fel, ahol Mikes János szombathelyi püspök celebrálta a szentmisét és végezte a szertartást. A temetésen részt vettek a családtagokon és rokonságon kívül Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter vezetésével a kormányzat egyes tagjai, Apponnyi Albert volt munkatársai. A főváros által adományozott díszsírhelyen helyezték örök nyugalomra. Temetésén ezt mondták róla: *„Nagy idők nagy tanúja"* volt. Később hamvait exhumálták és Apponyi Alberttal együtt Éberhárdba szállították.

Varga Kamill ferences testvér

Felhasznált irodalom:
Anka László: Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában, Doktori disszertáció, Budapest, 2014
Anka László: Apponyi Albert válogatott levelezése, Veritas Történetkutató Intézet, 2016
Apponyi Albert gróf: Emlékirataim, Helikon Kiadó, 2016
Apponyi Albertné: Mi mindent tudnak a gyermekek? In: Nemzeti Nőnevelés, 1903. 8–9. füzet
Apponyi Albertné: Az ápolónői hivatás. In: Nemzeti Nőnevelés, 1909. I–II. füzet
Apponyi Albertné: A nők választójoga érdekében. In: Nemzeti Nőnevelés, 1912. VII–VIII. füzet
Apponyi Albertné: Az ápolónői pályáról. In: Nemzeti Nőnevelés, 1913. 10. füzet
Apponyi Albertné: Elnöki megnyitó. In: Nemzeti Nőnevelés, 1914. 9–10. füzet
Apponyi Albertné: A nők feladatai a nevelés terén. In: Nemzeti Nőnevelés, 1916. 7–8. füzet
Apponyi Albertné: A mozgószínházügy rendezése. In: Nemzeti Nőnevelés, 1916. 9–10. füzet
Metykó Béla: „Az asszonyszívek diplomáciájának nagymestere", Gróf Apponyi Albertné (1867–1942) élete a korabeli sajtó tükrében. In: *Pethő László:* Jászsági Évkönyv, 2017
P. Tömördi Viktor ofm: Két világháború közötti katolikus nőmozgalom: Keresztény karitatív társulatok, Támogatók, Belpolitikai célok. Egy előadás ppt formátumban
Vasárnapi Újság, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Miskolci Magyar Jövő, Nemzeti Újság, Tolnai Világlapja korabeli számai.

A hajdanvolt kiskunlacházi Egressy-kúria lakói

1. rész

Az 1850-ben épült kúriát először az Egressy-, majd a Kégl-család lakta, mígnem a kommunista rezsim mint a kizsákmányoló uralkodó osztály szimbólumát leradírozta a föld felszínéről 1946-ban.

Egressy (Galambos) Sámuel (1806–1867)

Nem ismerik, nem is tudnak róla a lacháziak, csupán néhány öreg hallotta még a nevét Egressy Sámuelnek, a szentkirálypusztai földbirtokosnak, aki a 19. század közepén híressé vált mint nótaszerző, valamint a magyar irodalom és művészet nagy barátja.
Egressy Sámuel legtávolabbi ismert őse Varga János volt, akinek kiterjedt földbirtokai voltak a 17. században az Ugocsa vármegyei - ma Kárpátalja, Ukrajna - Szőlősegresben (Olesnik) és Galambosban (Holubyne), ezért aztán felvette az előkelőbb hangzású Egressy nevet.
Az Egressy családfából ki kell emelni, hogy a családban majdnem mindenkinek köze volt a színészi pályához. Egresi Galambos Pál református lelkész volt ugyan, de mindkét fia a színészi pályát választotta. Egressy Béni színész, író, zeneszerző volt, és testvére, Gábor is színészetből élt, valamint rendezett és írt is. Egressy Gábor Petőfi Sándor barátja volt, és a Nemzeti Színház első együttesének tagja. Gábor Szentpétery Zsuzsanna színésznőt vette feleségül, akitől két fiúgyermeke született: az egyik Egressy Ákos színész és színházigazgató lett, míg öccse, Árpád színész.
Egressy Sámuel 1806. augusztus 5-én született Miszlán (Tolna megye) Egressy Sámuel és Szathmári Mária házasságából, ahol az apja előbb Monoron, majd Miszlán református lelkész volt. 1814-ben, nyolc éves

Egressy Béni (1814-1851)

Az 1850-ben épült kúria

korában a Külső Somogyi Egyházi Megye Nagy-Székelyben lévő Helvéztiai Vallástételű Centrális Oskolájába, 1818-ban pedig a Nagykőrösi Református Főgimnáziumba nyert felvételt. 1826-ban érettségizett.
1832. november 19-én választották meg Pest megye főügyszévé, mely tisztséget 1848. november 15-ig látta el.
1835-ben ismerkedett meg Nagykőrösön Halász Amáliával, akivel aztán házasságot kötött, majd megvásárolta Wattay Páltól szentkirálypusztai birtokát Kiskunlacházán (ami akkortájt Nagykőröshöz, majd Áporkához tartozott 1950-ig), ahol a majorságban egy kúriát építtetett. Az impozáns kúriát a lacházi kommunisták 1946-ban lebontották és a téglákból épületeket húztak fel. Így épült meg például a Gazdabolt (Dózsa György út 29.) vagy Tőkési Gyula kőműves háza is a Dózsa György út 127/A alatt.

Egressy Gábor (1808-1866)

1839-ben egy nagyszabású mozgalmat indított el a honi szobrászat ügyében. 1847-ben csárdással köszöntötte a vármegye megválasztott országgyűlési követeit, mely dalművét ekképpen dedikálta: *„Pest Megyei Követválasztási Zeneemlék Szentkirályi Móricz és Kossuth Lajos barátinak szerzé Egressy G Samu."*
1848. március 15-én Nyáry Pállal, Pest-Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék alispánjával és Klauzál Gáborral, a Csongrád megyei liberálisok vezetőjével együttesen felkeresték a pesti városházát, ahol a tizenkét pont aláírását, valamint a pesti polgárok csatlakozását kívánták az éppen ülésező magisztrátustól, Rottenbiller Lipót alpolgármestertől. A városháza erre azonnal kibocsátott egy hirdetményt a 12 pontról, azzal a céllal, hogy azt az országgyűlés elé terjessze. Az aláírók között Egressy Sámuel neve is szerepelt. Még ezen a napon megalakult a sajtóvétségek elbírálására a pesti Közcsendi Választmány, melybe Egressyt beválasztották, mire 100 pár fehérneműt ajánlott fel a honvédség részére.

Vörösmarty Mihály (1800-1855)

Mint kormánybiztos igen jó kapcsolatokat ápolt Kossuth Lajossal, akitől kérvényezte öccse kinevezését a magyar honvédseghez. Kossuth válaszlevelében ezt írta: *„Önnek az első honvéd huszárezredbeni tisztikarra vonatkozó előterjesztésére s különösen Önnek testvére, Egressy Lajos őrnagyot illetőleg ezennel válaszolom, hogy említett testvére iránt mindenkor figyelemmel vagyok - s legyen Ön biztosítva, hogy miként itt lesz, kineveztetése késni nem-fog, de hogy kineveztessék, tudhatja Ön, mikép múlhatatlanul szükséges, hogy itt legyen, mert hivatalos transpositiok az austriai armadiából most lehetetlenek. Hanem, jöjjön haza akár hogy. Ki lesz nevezve."*
Mivel az áprilisi törvények, úgymint a feudális jogintézmények lebontása, az úrbéri szolgáltatások megszüntetése és az úrbéri szék eltörlése mélyen érintette Egressyt, ezért a továbbiakban lemondott forradalmi szerepvállalásáról. Erről unokaöccse, Egressy Ákos egy levelében ezt írta: *„Az egész forradalmat birtokára félrevonultan élte át."*
1849-ben 100 forintot adott a múzeum-kert fatelepítésére és 1000 facsemetét ajánlott fel az uradalmából, melyet 12 társszekérrel szállítottak Pestre. A következő évben a múzeum könyvtárának ajándékozta csárdásra és toborzóra írt nótáit.
1854 nyarán meghívta a birtokára a komoly anyagi gondokkal küszködő, tartósan rossz kedélyállapotú költőt, Vörösmarty Mihályt. Egy szép napon az ebéd utáni beszélgetés, poharazgatás során a jelenlevők a költő vígasztalását igyekeztek ismételten kifejezésre juttatni, mire Vörösmarty félrevonult és egy oldalszobában megírta *A vén cigány* című költeményének első három versszakát. Egressy a kéziratot aztán a nagykőrösi gimnáziumnak adományozta.
Schodelné Klein Rozália operaénekesnő 1854. szeptember 19-én, 33 évesen hunyt el Nyáregyházán. Emlékére Egressy 50 pengőforintot adott át a pesti hangászegyleti zenede elnökének.
A nagykőrösi gimnázium e sorokkal méltatta Egressy támogató tevékenységét 1856-ban: *„Egressy Samuel úr soha nemfeledi intézetünket, ő ennek folytonos cipelője és jótevője. Ez évben is könyvbeli ajándéka mellett különösen szép és nemes irányú képgyűjteménynyel gazdagítá iskolánkat."*

Schodelné Klein Rozália (1811-1854)

Egressy volt nagykőrösi tanárának, Arany Jánosnak a következő levelet írta 1857. február 21-én:
„Kedves Tanár Úr!
Gr. Ráday Gedeon úr egyenes és szívélyes megbízásából merített baráti kérésem az: Lenne szíves 20 nap alatt - egy 3 strófás, tizenegy syllabus BOR-dalt (toast), ő általa bizonyos alkalomra használandó magyar szöveggel daljátékba szövendőt szerezni. A bor-dal egy öreg nemes által, ki arany menyegzőjét ünnepelni fog énekeltetni 2-ik András korában, midőn a keresztes hadak vonultak át hazánkon; és ahol András leánya, a Thüringiai Gróf jegyese, későbbi szent Erzsébet is jelen volt. Mint különc a jelenetnek, a különben sem közölhető szöveggel szükségtelen összhangzásban lenni.
Meg kell mégis jegyeznem: hogy mert e szövegben a „haza" mindig a király előtt 1-ső helyen érintetik, ez a bor-dalra is szabálykint áll. Tudom én jól, miszerint nem könnyű a feladat, annyival inkább, mert maga a Fejedelem előtt fog énekeltetni, de hát ki oldja meg más, ha Arany nem, - mint Ráday mondta és én is érzem?!
Ha magamat meg nem érthettettem kellőleg, fő oka gr. Teleky halála volt, mert Ráday maga akart írni, de rögtön a temetésre hivatván, kénytelen lett engem megbízni. Midőn még arra is legszívesb barátsággal kérném, hogy majdan hozzám, Lacház felé, p. Szentkirály, Térítvény mellett szíveskednék megküldeni, és ismételve megköszönöm a nemsokára Füredy által éneklendő népdalait, legszívesb barátsággal vagyok tisztelője."

1857. április 23-án pedig ezt írta Aranynak:
„Kedves Tanár Úr, - ha szabad, - tisztelt barátom!
Midőn minapi igen becses küldeményéért - egyrészről - mint közbenjáró, de másrészről meg is - meleg honfi-kebellel üdvözölném, - hinni akarom - hogy már azáltal a megbízó g. Ráday szívélyes köszönetét is olvasta.
De a' mennyire - inkább - udvariasságból kelt - utolsó kérelmem, - annyival súlyosb aggodalom környez - most - midőn újból önügyemben merészkedem zörgetni. Azonban - psichológiám - határozott és meggyőződve arról - miszerint ön engemet annak tart; a, mi utolsó leheletemig leendék, t.i. szinte nemzetünk hű napszámosának, nem kétkedem egy percig sem ügyemet egész meztelenségében előadni.
Fölhívás folytán - de leghíresb készséggel ajánlottam - a páratlan magyar csalogány részére - egy szép dallamot - gondolni; és mert Tót Kálmán „Sír a zene" stb. költeményét ajánlották, arra született meg azon II. syllabus-dal, melynek szerkesztésével most Nagy József úr fáradozik.
De mondott költeményt - csak férfi - 's nem a ' bájos Kornélia által énekelhetőnek tartván, nem maradt jobb menedékem, mint dallamommal ön és a' csalogány közé helyezkedni azon jól kiszámított tervvel: miszerint ha Arany költeményét Hollóssy Kornélia zengi, azt bármilyen leend a' dallam, el leend érve az egyedüli cél, a hallgatók nemzeti érzelmének felvillanyozása! Szabad e' hát egy a ',,Sírva jön a' magyar nóta" stb. szellemi költeményért esedeznem mielébb? A „Sír a zenére" majd gondolok mást.

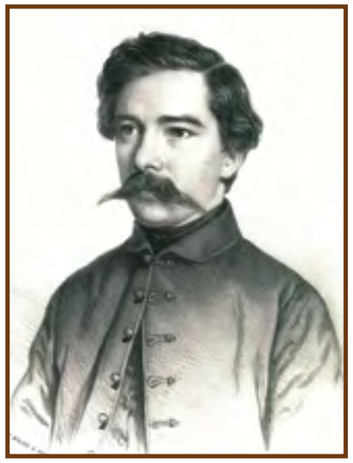

Arany János (1817-1882)

És mivel hamarjában magam - mit főként óhajtanék, nem tehetem - szíves leend Polgár mester úr - a' helybéli zenészek által (:kik úgy tudom marjadzak:) bemutattatni a' kérelmező dallamot, - baráti ítélete vala, mert hiszem, hogy mernék - másként, csak ha tetszeni fog - tolakodó lenni.
Azon reményben, miszerint önöket még a tavasszal ölelhetem, maradtam tisztelője Egressy Samu"
Arany János két verset is írt Egressynek megzenesítés céljából: *Sírva jön a magyar nóta világra* és *A hegedű száraz fája*, mindkettőt 1856-ban. E két megzenésített költeménnyel, a 15 arannyal jutalmazott eredeti népdalok között Egressy Sámuel lett a nyertes. Az alábbi két verset pedig barátsága jeléül írta a költő Egressynek: *Sírva jön a magyar nóta világra*

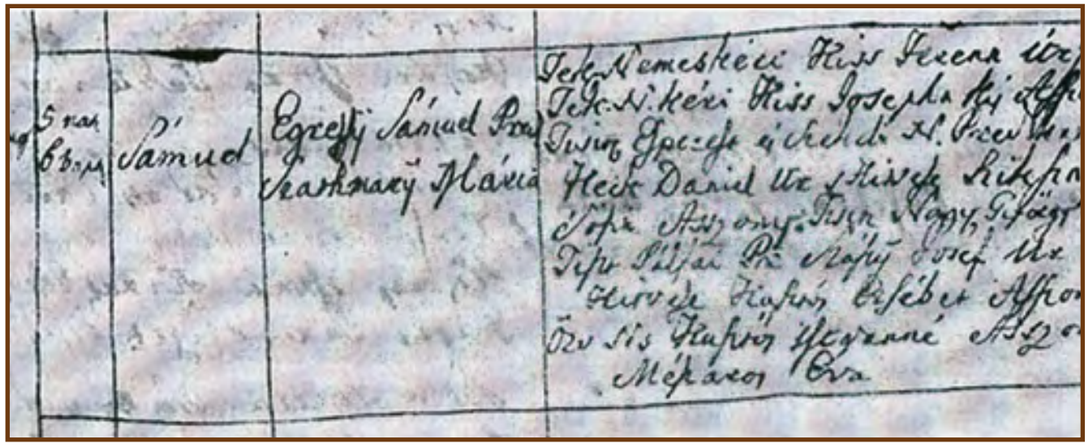

Egressy Sámuel születési anyakönyvi beírása

és *Elesett a Rigó lovam patkója.* (A költő szívességéért Egressy egy Czelkuti-Zilllich Rudolf által készített bronz Vörösmarty-mellszobrot küldött ajándékba.) Érdekességként meg kell jegyezni, hogy Arany azt akarta az utóbbi költeményének címül adni, hogy *Leesett a Rigó lovam patkója*, de elírta. A hibás kéziratot aztán nyomdai úton sokszorosították, így maradt fenn a téves verscím az irodalomtörténetben.

1857-ben Losonczy László magyar dalait is Egressy zenésítette meg. Hollóssy Kornélia énekművész úgyszinten Egressy Sámuelt kérte fel imádságos dalszövegeinek a megzenésítésére. (Valamivel később Egressy emlék-verset írt Hollósy Kornéliának *A bujdosó* címmel.)

A gyors, országos népszerűségnek és a folklorizálódás minden adottságával rendelkező Egressy nótáit a Rózsavölgyi zeneműkiadó cég 1857-ben jelentette meg.

Egressy, mint ismeretes, a nagykőrösi gimnázium fontos mecénása is volt. Így például zongorát vásárolt az intézménynek, 1000 forintot pedig azért adományozott, hogy a summa kamataiból zeneműveket tudjanak vásárolni.

A dunamelléki helvét hitvallású egyházkerületi választmány részére Egressy 1857-ben alapítványt létesített 1000 pengőforinttal hangszerekre, valamint évente 20 forintot könyvekre. A pesti protestáns teológiai intézetnek 500 forintot adományozott és alapítványt tett a nagykőrösi tanítóképezdére is.

A kúria helyszínrajza az 1881-es kataszteri térképen

1858-ban a monori népiskola részére és a pesti kálvinista egyház tanodájára tett alapítványt.

Egressy 1859-ben a nagykőrösi gimnáziumnak évente 20 forintot juttatott magyar könyvekre.

1860-ban a leégett máramaros-szigeti református egyház javára kiadandó *Szigeti Vészkönyvre* 10 forinttal járult hozzá, majd az Oláhországi missió számára egy 100 forintos úrbéri kötelezvényt küldött. Még ebben az évben akciót szervezett, hogy az ezüst Norma-sarlót gyűjtés útján visszavásárolhassák a Nemzeti Múzeum számára.

1860-ban született Sámuel nevezetű fia.

1861-ben felesége, Halász Amália 22 évi boldog házassága után távozott az élők sorából. Benne a haza lelkes honleányát, az irodalom buzgó pártfogóját s a szegények jóttevő gyámolítóját vesztette el. A gyászév letelte után újra megnősült és elvette Buza Etelkát, akitől négy gyermeke született: Gizella 1863-ban, Aladár 1864-ben, Etelka ? és Margit 1866-ban.

1862-ben a Dunamelléki Református Egyházkerület Pesti Egyházmegyei tanügyi bizottmány elnökévé választják meg.

1864-ben, 1865-ben, 1868-ban és 1869-ben a reformatus főgimnázium képezdei szükségeire, különösen zeneszerekre 1000 pengőforintot írt alapítványként. 1865-ben meg 210 forinttal alapítványt tett a református főgimnáziumnak magyar irodalmi könyvekre.

Az Egressi és Fáskerti dűlő a III. Katonai felmérésen (1869-1887)

1867. június 24-én a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnokságának világi elnöki székét foglalta el élete végéig. Egyúttal a Külső-Somogyi Egyházmegye gondnoka is volt, mely intézménynek a gyűléstartási költségek fedezésére 50, másoló gép megszerzésére pedig 10 forintot adományozott.

1868-ban 100 forintot hagyott hátra a somogyi özvegypénztárnak, 50 forintot gyűléstartásra és fekete posztó koporsótakarókat a lacházi egyháznak, valamint a Tolna megyei közgyűlésnek egy 500 forintos lánchídrészvényt az alábbi szavakkal: *„a pesti kálvinista egyház tanodája részére, azon megjegyzéssel, miszerint annak csupán osztalekát fordítsa vagyontalan, de érdemes tanulók segélyezésére, vagy jobb belátás szerint akármely jobb tanodai célra, de a tőkét érintetlenül fenntartsa.* (1870-ben a lánchíd részvényért 690 forint jutott a gimnáziumnak alapítványul.)

Egressy Sámuel 1868. június 27-én hunyt el Szentkirálypusztán, ahol végakarata szerint gyermekei a legnagyobb titokban temették el a majorságban. Olyannyira, hogy még halotti anyakönyvezésre sem került sor. Síremlékére a nevét nem vésték föl. A későbbiekben a családi sírhelyként használt sírkamrát az ötvenes évek vége felé egy buldózer az éjszakai szántás során véletlenül megrongálta, mire a Kiskun TSZ a síremléket elbontotta.

A Reformatus Főgimnázium gyászjelentése a Tudósítványban az 1867/68 iskolai évben: *Gyász. A fájdalom mély érzésével jegyezzük fel „Tudósítványunk“ lapjaira azon nagy veszteséget, mely intézetünket Egressy Sámuel úrnak néhány nappal ezelőtt történt halála által érte. A n.-kőrösi tanitóképezde sokat, igen sokat köszönhet a boldogultnak. Mondhatni egyik alapítója volt a n.-kőrösi képezdének, 1000 p. forint alapítványt tett ennek javára mindjárt keletkezésekor, zeneszerekre. Ez által nagyban elősegité az intézet életképességét. Azóta hálára kötelezetten sokszor éreztük ezen alapítvány jótékonyságát. Ennek köszönhetjük legközelebb az intézet számára vett 170 forintos zongorát. Nem kevesebb jó akarattal és ügyszeretettel pártolta ő az intézetet szellemileg is. Élénken emlékezünk vissza erélyes fellépéseire, a legnehezebb időkben, midőn a képezde minden felől háborgatva s szorongattatva küzdött életéért. Melegséggel s tiszta érdekeltséggel szólt, tett, hatott ő egyházi hatáskörében is mindig, ha a n.-kőrösi tanitóképezdéről volt szó. Gyámola volt ő intézetünknek s van okunk kimúltát gyászolni. Áldás és béke lebegjen a nemes keblű alapító és ügybarát porai felett!”*

Buza Etelka 1879-ben hunyt el Prágában. Csontjait 1900-ban hozatta haza leánya, az akkor már özvegy Gizella, és helyezték el a családi kriptában.

Egressy Sámuelről nem maradt fenn sem festmény vagy metszetrajz, sem pedig fotográfia. Neve a róla elnevezett erdők, dűlők és földutak után maradt csak fenn a lacházi öregek emlékezetében.

(folytatjuk)

Dr. Szenttamási-Babós Lajos
helytörténeti kutató

„Állandó színházat Jászberénynek!”

Volt egyszer egy nemes terv ennek megvalósítására

Jász elődeink a kiegyezés utáni békében jogosan gondolkodtak abban a tervben, hogy annak a városnak, amelynek szülötte Déryné Széppataki Róza, legyen egy állandó (kő)színháza. Lassan 150 éve lesz ennek a nemes terv gondolatának. A kezdeményezést Beleznay Ignác ügyvéd és Sipos Orbán országgyűlési képviselő indították el. Sipos képviselő már számos más nehéz kérdést is magára vállalt, és örök ügybuzgalmának köszönhetően sokat meg is valósítottak ebből. Elég csak a Jász Múzeum alapítására és a Szolnok-Hatvan vasútvonal megvalósításában tett eredményes lobby tevékenységére gondolnunk. Nem véletlenül hívták a korabeli honfitársai *„jász király”*-nak.

1873. február 27-én a helybéli népbank és takarékpénztár földszinti nagytermében egy népes értekezlet jött össze. A jászberényi állandó színház megvalósításának tervein fáradoztak a résztvevők, akiket a *„közművelődési előrehaladás ügye”* is nagyon érdekelt. Ők a Jászkun Hármas Kerületek védőszárnyai alatt óhajtottak egy *„templomot emelni Tháliának”*. Egyértelmű céljuk az volt, hogy a városba érkező színházi társulatok a jövőben mindenkor tárt kapukra számíthassanak. Ez a kezdeményezés az induló szakaszban volt. De ugyanígy jövőbeli feladataik között szerepelt a *„városszépítés és szabályozás”* előre mozdítása is. Természetesen az alapgondolatot indító Sipos Orbánt meg is választották elnöknek, jegyzője pedig Küry Oszkár lett. Egy részletes tervben fogalmazták meg a nemes eszmét, és a következő lépcső az volt, hogy az alapszabály tervezetét vitatják meg. *„Mindenki abban reménykedik, hogy Jászberény közművelődési törekvéseit egy újabb fénysugárral gazdagítják”* – írta a korabeli helyi újság.

A létrejött szervezet, a *Jászberényi állandó színház egylet* néven alakította ki alapszabályának tervezetét. A Jász-Kunság helyi lapban folyamatosan jelentették meg az alapszabály teljes szövegének tervezetét. A nagy lelkesedés közben persze voltak apróbb figyelmeztető jelek. Éppen abban az időben *Kőszegi Endre* színtársulata játszott Jászberényben, de ahogy írták a hetilapban *„a közönség sajnosan érzett részvétlensége miatt a leszerződött három előadás után elhagyják a várost”*. Közel százötven év távlatából annyit már hozzátehetünk – ismerve a társulat múltját – hogy ezek a vándorszínészek, nem éppen egy magas irodalmi igényű színjátszást műveltek.

A Jászberényi Színház Egylet közgyűlése – amelyet 1873. április 9-én tartottak meg – részletesen foglalkozott a megvalósítandó cél(ok)-ról. A korabeli sajtó pontos tájékoztatást adott a közgyűlésről, amely a korabeli nyelvezetben mai is világosan érthető: *„Városunk magasabb műveltségű osztálya a »színház-egylet« közgyűlése alkalmából ismét oly elismerésre méltó módon adta bizonylatait nemes hivatása iránti meggyőződésteljes felfogásának, melyre bármely kétszerte nagyobb város is méltán büszke lehetne.”*

A közgyűlés a korabeli szabályokhoz képest nagyon is tapintatos volt, hogy a választmányba öt hölgy-tagot is beválasztott, a választmány 20 %-át tehát lelkes honleányaink adták. *„A nők, mint a jóízlés első kiváltságosai s már nemüknél fogva a szépnek megkedveltetői...”* írta róluk a helyi tudósító.

A megválasztott tisztikar, a választmány és a számvizsgáló bizottság becses névsorát mellékeljük:

I. Tisztikar.
Elnök: Sipos Orbán
Alelnök: Bartsik Márton
Titkár: Kúry Oszkár
Ügyész: Hegyi József
Pénztárnok: ifj. Korlaky József
Ellenőr: Horkay Péter

II. Választmányi tagok.

Áray Károly	Lakatos Imre
Bátor Gábor	Liptay Andor
Balogh Imre	Merkl János
Bathó Endre	Oláh Gyula
Becsey Gyula	Orbay Antal
Beleznay Ignácz	Palotásy János
Beleznay Ignáczné	Scopián Sándor
Back Ignácz	Sipos Orbánné
Hajdú Sándor	Sissis Józsefné
Kiss László	Szivák Imre
Kléger József	Turesányi Gyula
Kúry Oszkárné	Turesányi Gyuláné

III. Számvizsgáló bizottság.
Elnök: Visontay János
Tagok: Halmay József
Koller Kálmán
Kovár János
Takácsi Endre.

Közben a város költségvetésében nagyon fontos és nagyértékű költségek jelentek meg. Megnyílt az évtizedek óta nagyon várt Szolnok-Hatvan közötti vasútvonal, amely forradalmasította a közlekedést és Jászberényt sokkal könnyebben elérhetővé tette. De évek óta napirenden volt a városi képviselő testület ülésein az a téma, hogy a városnak nincs egy méltó vendégfogadásra alkalmas szállodája, és a képviselők közül sokan követelték ennek megvalósítását. De mindezek ellenére a város tanácsa megszavazta a színház részére az ingyen telket és ennek kijelölésére egy vegyes bizottságot is létrehozott.

A Színházi egylet pénzgyűjtési akciói

Még a fővárosi lapok is felfigyeltek, hogy Jászberény kőszínházat akar építeni és ennek a tervnek a megvalósítása érdekében a választmány nagyszabású kulturális – alapítványi pénzgyűjtésre – akciókat indított. Júliusban hangversenyt és táncvigadalmat szerveztek. A Jász-Kunság júniusi első számában le is hozta az első, 1102 Ft-os adományt adók névsorát is. Egy hét múlva az újság már az első lapon lehozta az újabb adományozók nevét és a felajánlott összegeket. Az újabb adománygyűjtés eredménye 1370 forint volt, így a teljes összeg már 2472 forintra nőtt.

A színház-egylet felkérte a Nemzeti Színház kitűnő művésznőjét *Prielle Kornélia* asszonyt, hogy a jövendő színház alaptőkéjének javára egy előadásban közreműködni szíveskedjék. A tisztelt művésznő készséggel elfogadta a meghívást, és 1873. július elején eleget is tett a felkérésnek. A bizottság ezen előadáson kívül még kerti mulatságokat is rendezett az adományok növelésére. Napjainkban még a színház iránt érdeklődők közül is kevesen tudják, hogy korának milyen rangos színésznője volt Kornélia asszony. De ha azt mondjuk, hogy Csiky Gergely ma is gyakran játszott színdarabját, a *Nagymama* címszerepét egyenesen Prielle Kornéliára szabta, akinek ez a szerep eljátszása az egész művészi pályájára mintegy feltette a koronát. Jászberény nagy szülötte Széppataki Róza is taníttatta a tehetséges kislányt és élete alkonyán így írt tanítványának: *„Ne vedd üres hízelgésnek soraimat - mert tudod, mindig szerettelek - s ha éltem is többé világomban körülötte, de a kerítésen kívül - mindig tudnivággyal gyönyörködtem szeretteim tündöklő sikerein. Tündököljhát soká, soká, jó Nellim, ragyogjon csillagod a nagy művészet egén, mert fájdalom, vajmi kevés a beavatott csemete, mely virágot hajtson.”*

Talán érdekes a kedves olvasó számára is, hogy közel százötven éve milyen darabot és milyen szereposztásban mutattak be. A *Női harcz* nevű francia vígjáték volt a bemutatott darab.

A Fővárosi Lapok 1873. decemberi számában a Vidék rovatban be is számolnak, hogy már Beleznay Ignác ügyvéd – a színház alapításának egyik ötletadója – már drámai társulat működését tervezgeti. Arról is írtak, hogy a társulat (?) november eleje óta vagy harminc előadást is megtartott, külön kiemelve, hogy a lármás és ledér darabokat eleve kizárták, nem vették műsorukra. Jobbára a Nemzeti Színház műveit adták elő, a legnagyobbak úgymint Shakespeare, Molière és Schiller által írt műveket játszottak.

Miért nem valósult meg a nemes kezdeményezés?

Természetesen mindnyájan mondhatjuk kórusban, hogy nem volt rá pénz. Igen az is hiányzott, de volt két sorsdöntő ok, ami Jászberény város jövőbeli történetét is döntően meghatározta. De menjünk csak sorjában és képzeljük bele magunkat korabeli berényi lakosként, aki a kultúrát és színházat is nagyon szereti. 1873. augusztus 23-i Jász-Kunság újságot kézbe véve, minden jász-(kun) olvasót sokkolt a főcím: *„A megyék területi rendezése.”* Az új megyerendszer kialakítása és új területi elrendezése volt napirenden a kormány asztalán. Akkor Kossuth atyánk sokat vitatott szavai meg fognak valósulni, hogy a Jász-Kun Kerület – mint egy *„régi feudalista maradvány”* – végleg meg fog szűnni. *„Ez a Jászkunságra nem politikai, ez közigazdászati közművelődési kérdés”* – mondta a megyék átalakítását tervező belügyminiszter. A több évszázados Jász-Kun Kerület *„halálos ítéletét”* ekkor már aláírták.

A másik döntő ok, az ötlet motorja Sipos Orbán kilépett a jászberényi politika csatamezőjéből és elfogadta az új vármegye alispáni címét. Ő lett volna egyedül az a személy, aki ki tudta volna lobbizni – mint országgyűlési képviselő – az állandó színház megvalósításához szükséges *„pénzt, paripát és fegyvert.”*

Zárszóként csak annyit, hogy a jászberényi állandó színház megvalósításának ötlete után közel negyven évvel később, 1912-ben jött létre Szolnokon a *„muszály vármegye”* első kőszínháza. Mi jászok csak az ötletben jártunk az élen, de hát az új vármegye létrehozása derékba törte ezt a nagyszerű kezdeményezést is.

A színház mindig is a kultúra egyik fellegvára, és legyünk büszkék elődjeinkre, akik mertek merészen gondolkodni. Tisztelet az elődeinknek.

Metykó Béla helytörténeti kutató

Források:

Alföldi társadalom 1991 / 2. Kötet (Békéscsaba, 1991)

Balla Ferenc-Wirth István: Egyletek, egyesületek a Jászságban (1867–1900)

Jászkunság I., Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából

Kísérletek a vidéki színészet rendezésére 1873–1890

Vándorszínészek és színjátszás Szolnok megyében Jászkunság 1964-12. szám

JNSZML Egyesületi mutató I. kötet.

Emlékezés régi jászberényi tanárokra XXXIII.

A gimnázium önképzőkörének tanárelnökei II.

Jászberény főgimnáziumának 1869-ben alakult önképzőkörének negyedik tanárelnöke a pályája kezdetén lévő **Golenich Károly** lett.

Golenich Károly családjának magyarországi története a 17. században kezdődött. Az egyik ősük Szerbiából költözött Magyarországra. A törökök ellen hősiesen harcolt, magyar nemesi címet kapott, majd Zemplén megyében telepedett le. Ezért kötődött Golenich Károly élete ehhez a megyéhez.

Golenich Károly (1851–1889) Sárospatakon született 1851. január 27-én. Édesapja a Bretzenheim féle uradalom pénztárosa volt. Két testvérével vallásos erkölcsi nevelésben részesültek. Ferenc nevű testvére nyelvészként nappal a királyi tábla alkalmazottja volt, este írta a regényeit, elbeszéléseit, például *A kalóz* címűt, amit a *Szentesi Lap* folytatásban közölt. Másik testvéréről nem találtam információt. A jómódú családjuk nagy szeretettel vette őket körül, mindent megadtak számukra.

Premontrei Katolikus Főgimnázium épülete, Kassa

Tanulmányai

Az elemi iskolát és a gimnázium első négy osztályát Sárospatakon végezte, a 9–12. osztályt pedig Kassán, a Premontrei Katolikus Főgimnáziumban. A gimnáziumi évek alatt aktív tagja volt az iskolai önképzőkörnek. Elbeszélései és költeményei elnyerték tanárai dicséretét, támogatását. Kassán érettségizett és a jeles érettségi birtokában édesapja kérésére a budapesti egyetem orvosi karán folytatta tanulmányait.

Két év után azonban ott hagyta az orvosi tanulmányokat, s a bölcsészeti szakra iratkozott át, ami kezdettől fogva a vágya volt.

1873-ban az *aesthetica* és a *philosophia* szakot is elvégezte, azaz befejezte a tanulmányait. Ekkor „Pártjaink és a haza érdeke” címmel röplapot adott ki.

A Fővárosi Lapok 1873. április 2-i számában a következő hirdetés jelent meg: *„Fekete Bernát könyvkereskedésében egy új röpirat kapható „Pártjaink és a haza érdeke”, írta Golenich Károly, ára 40 kr.”*

A röpiratnak nagy sikere lett, s prominens személyektől buzdító leveleket kapott a folytatásra. A röplap kapcsán ismerkedett meg Sipos Orbánnal, Jászberény volt országgyűlési képviselőjével, aki akkor a főgimnázium tanegyletének elnöke volt. A főgimnáziumban éppen szükség volt magyar nyelv és irodalom szakos tanárra. Sipos Orbán ajánlására a tanbizottság Golenich Károlyt helyettes tanárként alkalmazta 1874-től.

Sipos Orbán, a főgimnázium tanegyletének elnöke
Fotó: Borsos József

Tanár Jászberényben

Így teljesült a vágya, taníthatott, a magyaron kívül bölcsészettant, történelmet, politikai földrajzot. 1879-ben eredményes tanári vizsgálat után, elnyerte a rendes tanár címet. Kezdettől osztályfőnök volt. A főgimnáziumi oktató és a nevelő munka mellett a *„Riszner-féle nyilvános nőneveldében tanította a költészettant, irodalmat, nevelészetet”*.

Az 1874/75-ös tanévtől az 1882/83-as tanévig, majd az 1885/86-os tanévben az iskola *„ifjúsági önképző egyletének elnöke”* volt Golenich Károly. A körben már induláskor sokan dolgoztak, komoly feladatokat kaptak, nagyszámú dolgozat született, a tagok előadásai a szóbeli kifejezőképességet fejlesztették.

A kör működéséhez, a pályatételek kidolgozásához a kör könyvárában az 1879/80-as tanévben már 730 darab könyv állt rendelkezésre, regények, költemények, színdarabok, folyóiratok, magyar nyelv és irodalom, történelem és államtudományok, természettudományos irodalom egyaránt.

Folyóiratok olvasása szinte kötelező volt az önképzőkörösök számára. A folyóiratokat a kör saját vagyonából, illetve ajándékozásból járatta, az 1881/82-es tanévben például a következő lapokat: *Magyarország és a Nagyvilág, Budapesti Hírlap, Fővárosi Lapok, Pozsony vidéki Lapok, Gyöngyösi Lapok, Rozsnyói Híradó, Lehel kürt, Szolnok-Abony, Jászberény és Vidéke, Nagykunság, Gazdasági Lapok, Vadász lap, J. N. K. Szolnok, Borsszem Jankó, Bolond Istók.* Ezek nagy részét Golenich tanár úr adományozta a körnek. A tagok számára a lapok olvasását szerda és szombat délután tették lehetővé, azaz olvasókört szerveztek. Az önképző körben végzett tevékenységből szinte minden tag profitált, bizonyítja ezt például, hogy a köri munka díjazására az 1881-ben létre hoztak egy jutalomdíj (ösztöndíj) alapítványt

A diákok mellett tanárok is vállaltak előadást az önképzőkör foglalkozásain. *„1878. márcziusában Golenich Károly tartott beszédet Arany J. „Buda halála” czimű költeményét fejtegetve”*.

A Riszner-féle leánynevelő intézetben a tanórák mellett szintén sor került előadásokra. *„Jászberényben a Riszner-féle nőnevelő intézetben, mint nekünk írják, f. hó 6-án Tóth Kálmán*

ünnepet rendez az elhunyt költő síremléke javára. Előadást Golenich Károly tanár tart" – olvasható a Hon című újság 1881. március elsejei számában.
Erről az Ellenőr című újság ezen a napon szintén tudósít: *„Jászberényből azt írja levelezőnk, hogy a Riszner-leánynevelőben a szokásos havonkinti házihangverseny helyett f. hó 6-án „Tóth Kálmán ünnepélyt" rendeznek az elhunyt költő síremléke javára. Golenich Károly tanár és szerkesztő felolvasást tart Tóth Kálmánról, a szavalatok az ő költeményeiből lesznek s az intézeti leánykar szintén az ő verseire írott Palotásy János dalait fogja énekelni."*
Az oktató-nevelő munkához kapcsolódó tevékenysége az idő múlásával bővült. Az iskolai könyvtár könyvtárosa lett. Az iskolai módszeres tanácskozásokon szakmai felolvasásokat tartott. A helyi Tanbizottság ülésein jegyzőként vett részt. A Királyi Magyar Természettudományi Társaság rendes tagjaként frissítette ismereteit. A tanévek zárásakor a kiemelkedő tudású tanulók jutalmat kaptak Golenich tanár úrtól.

Közéleti tevékenysége

Nagy népnevelő volt, aki 1874. december 1-jén megalakította a felolvasó társaság nevezetű egyletet. A Jász-Kunság hetilap 1874. december 8-i számában hírelte ezt, s többek között ezt írta: *„Célom volt az, hogy felolvasások által a közönség értelmét, kedélyét foglalkoztassuk, és ezáltal a szellemi művelődésre hassunk.(...) A felolvasások mindig közérthető, népszerű nyelven adatnak elő, hogy mindenki megértse, leginkább a közéletben előforduló események, tünetek, intézmények ismertetését adják, továbbá szépirodalmi mulattató és kedélynemesítő művek felolvasásából állnak."*
Az első három hónap felolvasás sorozata Golenich tanár úr buzdító beszédével indult. A felolvasók a főgimnázium tanárai voltak. Nagyon változatos témák kerültek bemutatásra, így a légköri villanyosság, a fejedelmi udvarok élete, az időjárás és a modern időjós, a nők nevelésének szükségszerűsége, a földkéreg és az ember megjelenése, vázlatok a szépészetről. Golenich Károly ebben a sorozatban *„A koponya és az arcziismerettan a bölcsészet keretén belül"* illetve *„A középkori élet és a költészet"* címmel tartott felolvasást.
A Dalkör elnökének feladatát elvállalva, vezetésével felvirágzott a dalköri élet. Sok alkalommal emlékeztek az alapító elnökre, Palotásy Jánosra.
A Fővárosi Lapok hírei között olvasható 1878. április 27-én: *„Szolnokon május 4-én a jászberényi dalegyesület kegyeletes célú dalestélyt rendez, a nemrég elhúnyt kitűnő magyar zeneköltő Palotásy János síremléke javára. A műsor kizárólag a Palotásy gyönyörű szerzeményeiből áll. Golenich Károly főgimnáziumi tanár emlékbeszédet fog felolvasni a mély részvétre méltó jeles zenészről. Szolnok s a közel vidék művelt közönsége kétségkívül nagy számmal fog részt venni ez estélyen, mely hazai zeneköltészetünk egyik legkiválóbb képviselője iránt kegyeletes kötelességet ró le."*

Palotásy János zeneszerző

Szintén a Fővárosi Lapok híre 1880. november 6-án: *„Jászberényben halottak estéjén a dalegylet kivonult, megalapító elnöke, Palotásy János zeneköltő sírjához, mely koszorúkkal, lámpákkal volt ékítve, a dalegylet gyászéneket zengett, aztán Golenich tanár emlékbeszédet mondott s végül a dalegylet elénekelte a Palotásy „Lemondani" című dalát."*
Működvelői színelőadásokat, egyéb társas összejöveteleket szervezett a városban, melyek bevételét jótékony célokra fordították.
Tevékenysége az előzőekben felsoroltakon kívül is sokrétű volt. Nagyban hozzájárult a Korcsolyaegyesület létrejöttéhez, az elnöki feladatot is ellátta. Tevékenyen részt vett a jászberényi nőegyesület szervezésében, melynek haláláig titkára volt. Városi képviselő volt.
Tag volt a Jász-Nagykun-Szolnok megyei törvényhatósági és népnevelési bizottságban. Az írók és művészek társaságának 1882-től rendes tagja volt.

Irodalmi munkássága

Már 8. osztályos korában a Hazánk és Külföld című szépirodalmi lapba írt cikkeket. A gimnáziumi önképzőköri irodalmi próbálkozásai – elbeszélései, lírai költeményei sikert arattak, s tanárai támogatták. Ez későbbi életének egyik meghatározója volt.
Az egyetemi évek alatt a Közrendészeti lapok társszerkesztőjeként dolgozott, több lapnak is munkatársa volt, sőt ezek közül a Jászkunság és a Temesi lapok szerkesztője lett. Ez idő alatt írta *apró bölcseleti* cikkeit: *A szenvedélyek elmélete, A szenvedélyek hatalma, A lelki élet iránya* címűket.
1874 és 1877 között, már Jászberényben a *Jász-Kunság* szerkesztését bízták rá. Majd 1880-ban megalapította és haláláig szerkesztője volt a *Jászberény és Vidéke* hetilapnak. Igen sok írása jelent meg a lapokban. A Jász-Kunságban például folytatásban közölte *Egy szerencsétlen leány élettörténete* című regényét.
Az 1875/76-os tanévi gimnáziumi értesítőben a 28 oldalas *Philosophiai reflexiók* című, az 1876/77-ben a 20 oldalas *Az ismeretekről* című értekezése jelent meg. Az utóbbiból idézem érdekes gondolatait: *„Az emberi szellem állandó törvénye, az igazság kutatása, az igaz ismeretes törekvés az emberi szellemben oly benső kényszer, miként a végtelennek látszó űrben keringő égi testekben az örök törvények. A létezők tüneményei mindannyian igazságokat rejtve magukban, meg nem szünőleg ösztönzik az emberi szellemet az állandó fürkészésre, s a szellem az igazság e végtelen óceánjában törhetetlenül igyekszik előbb és előbb hatolni, hogy a vészteljes zátonyok közül elérkezhessék az önmegnyugvás ama végszigetére, honnét, mint veszély nélkül boldog nyughelyről, a magasztos önérzet és győzelem biztos tudatával, mérlegelhesse a befutott dicsteljes szellemi utat."*
1871 szeptemberében az *Ellenőr* című lapban *Közoktatásunk* címmel jelent meg írása, melyben erősen bírálja azt, hogy nincsenek olyan népiskolák, ahol nem azt hiszik, hogy a nép gyermekei képezhetetlenek, ahol a valóságot tanítják, ahol tudással bíró embereket nevelnek.
1879-ben Vörösmarty Mihály lyrája a politikai élet hatása alatt című értekezése jelent meg a Riszner-féle nőnevelési intézet értesítőjében.
A felsoroltak irodalmi munkásságának csak kis részét adják, de úgy gondolom, ezek is bizonyítják, hogy ez az út volt az ő útja.

A Jász-Kunság című folyóirat címlap-részlete

Magánélet

1879-ben vette feleségül Skopián Irma úrhölgyet, négy gyermekük született, akikről nem leltem információt. A családban szeretetteljes légkörben nevelték gyermekeiket. Életének utolsó éveiben azonban többször kiújult betegsége. Művelt lelkű hitvese őrangyalként ápolta. 1889-ben azonban egy erős meghűlés tüdősorvadást idézett elő nála, amit súlyosbított régi szívbaja.
Február 4-én életének 38., tanársága 16. évében *„Halhatatlan lelke elhagyá porba omlott hüvelyét (...) Ma már ott nyugszik a Fehértói sírkert akáclombjai alatt„* (Évkönyvi nekrológ). Felesége 1893-ban követte, ő is igen fiatalon, 35 éves korában hunyt el.
Tanártársai bizalmát, méltánylását mindvégig bírta, tanítványai szeretettel, hálával emlékeztek a jóságos tanárra, aki szépre, jóra, nemesre oktatta, nevelte őket, tetteivel adott példát. Neve már csak egy fogalom, de remélem, hogy ezzel az írással segítettem, hogy emlékezete újra éljen.

Csörgő Terézia nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

Források:
Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái
Ellenőr 1871-1881 közötti számai
Fővárosi Lapok 1873 és 1889 közötti számai
Hon 1881. március 1.
Jászberényi főgimnázium évkönyvei 1874 és 1889 között
Jászkunság 1874 és 1875 közötti számai

Varga Kamill OFM – Varga Zsolt: Jászberény-Hajtapuszta
A tanya, ahol éltünk, nevelkedtünk egy változó korban

(Varga Kamill, Varga Zsolt - Varga-Kókai Andrea fotóival)
Kiadó: Jász Helytörténeti Kör, Jászapátiak Baráti Egyesülete, Jászberény, 2021

Az utóbbi évtizedekben szaporodtak azok a kiadványok, melyek a Jászság tanyavilágát mutatják be. Közülük a Jászberény – Hajtapuszta című könyv a legújabb.
„Gyermekkorunkat a Hajtán töltöttük. Sok szép élmény fűz oda." „Ezzel az írással azoknak kívánunk emléket állítani, akik a XIX. századtól itt éltek és művelték a földet, néha keserves körülmények között." E mondatok olvashatók a könyv első lapjain a szerkesztők tollából. A Varga család komoly célt tűzött maga elé. Úgy tűnik megosztották egymás között a „munkát". Kamill testvér a kutatómunkát vállalta magára. Számos adat, információ került a könyvbe, melyek különböző közgyűjtemények – levéltárak, könyvtárak, múzeumok – anyagára utalnak, kiemelve szakemberek, közírók, hasonló témájú könyvet szerkesztők hasznos támogatását. Zsolt vette fel a kapcsolatot a hajtai tanyavidéken élőkkel, valamint a már nem itt élő leszármazottakkal. Felhasználva mindenféle technikai lehetőséget. Természetesen az élő szó és a beszélgetés hangulata fontos alapja a műnek. Andrea gyönyörű fotói színesítik a szöveg tartalmát, számos régi fotóval együtt, melyek ékes bizonyítékai a tanyai emberek mindennapi életének.
A mű egy részében a múlt szól az olvasóhoz, de számos dologra fény derül napjainkról is. A feldolgozott anyag közönség elé tárása nagyon időszerű, hiszen az utóbbi évtizedek alatt szemünk előtt tűntek el a tanyák a Jászságban. A még élő szemtanúk elbeszélései által legalább a könyv lapjain olvashatja az érdeklődő egy eltűnt világ történetét. Véleményem szerint a művel sikerült céljukat megvalósítani úgy, hogy a tisztelet és szeretet hangja sugárzik oldalról-oldalra.
A recenzió készítése közben elgondolkodtam azon, vajon melyik fejezet lehet értékesebb, tartalmasabb: a régi nyomdai adatokat, elmúlt századok eseményeit feltárók vagy a személyes adatközlés információi? Mindkettő. Hiszen egymás kiegészítői, mondhatni igazolói. E könyv egy dologban különbözik az eddig hasonló témában megjelentektől. A kutatómunka eredményeit lényegesen nagyobb terjedelemben ismerteti a szerkesztő.

A könyv címlapja

Érdekes a tanyafogalom jelentésének elemzése, majd konkrétan a Hajta elnevezés értelmezése is. Nagy teret kap a történeti áttekintés a 12–13. századtól napjainkig. Szó esik a közoktatásról, kiemelve a neves tanítók szerepét, az iskolai és az iskolán kívüli művelődési lehetőségeket. A kápolnatörténettel párhuzamosan a vallásos és a szentségi élet is bemutatásra kerül. Az emberek megélhetési lehetőségeiről is tájékozódhat az olvasó. Mindezek mellett sok egyéb, versekkel színesített érdekes történet, már-már

bulvár is említésre kerül. Részletes néprajzi adatok is napvilágra kerülnek a népi építészettel és a tanyai élettel kiegészítve. A Hajta-mocsár és a Hajta-folyásról szóló írások komoly tájvédelmi ismeretekkel szolgálnak. Külön figyelmet fordít a könyv, az évente megszervezésre kerülő Hajta teljesítménytúrára.

Külön fejezetet szentel a szerkesztő Muharay Elemér (színész, rendező, dramaturg, élete végén a Népművelési Intézet osztályvezetője) bemutatására, aki ezen a jászberényi tanyavidéken, Hajta-pusztán született. Több mint tíz oldalon olvashatunk családjáról, munkásságáról, bemutatott színdarabjairól. A visszaemlékezésekkel, személyes élményekkel lehetőség nyílik arra, hogy minél többet megtudjunk a Hajta-puszta múltjáról, jelenéről, mintegy alátámasztva a korábbi információkat. Kiknek készült ez a mű? Minden olyan embernek, akik érdeklődnek a Jászság eme tájvédelmi körzete iránt, akik érdeklődnek a tanyai emberek mindennapi élete iránt, valamint a terület napjainkban betöltött szerepe iránt.

A könyv tartalmilag fontos ismereteket nyújt az olvasónak. Jól szerkesztett, könnyen használható további kutatásokhoz. A mű kiemelt értéke az írásokhoz kapcsolódó utalások, melyek a lap alján számozott formában segítik az eligazodást. Itt látható annak a munkának eredménye, melyet Kamill testvér végzett több éven át a különböző intézményekben. Több oldalon olvasható a felhasznált és ajánlott irodalomjegyzék. A betűrendes névmutató segít a visszakeresésben, a függelékben pedig további adatokat találunk a Hajtán élő családokról. A könyv elején olvasható a tartalomjegyzék, a könyv végén pedig az elmaradhatatlan előfizetők névsora. A címlap hátoldalán megismerhetjük a kiadvány jeles támogatóit, közreműködőit, a kiadó és nyomda adatait. A mű kötött változatban, ízléses borítóval készült a Jászapátiak Baráti Egyesülete és a Jász helytörténeti Kör kiadásában.

E könyv, amellett, hogy könnyen olvasható, élvezetes stílusban íródott, fontos tudományos ismereteket közreadó mű. Olvasásakor ráeszmélünk, hogy minden, valamikor tanyán élő ember hordoz magában egy eltűnt, letűnt világot.

Szabó Jánosné Taczman Mária
ny. könyvtáros

Aki a forradalom krónikása volt

Az irataim között turkálva a minap megtaláltam dr. Fazekas Mihály (1934 – 2018) nekem dedikált könyvét: *Én így láttam (Napló 1956–1957-ből)* Valamikor megtisztelt vele az az ember, aki a forradalom krónikása volt: *„Rideg István gimnáziumi tanár, igazgatóhelyettes úrnak, őszinte, kollegiális barátsággal, szeretettel: Dr. Fazekas Mihály. Karcag, 1996. dec. 6.”* Gondoltam, most újra elolvasom, hogy összeszedjem, kialakítsam róla a véleményemet. Fantasztikus előrelátás, a krónikás Fazekas Mihály 1947-től 1996-ig 112 füzetet írt már tele, 49 év alatt, és hát a haláláig még vagy ötvenet! Így csak a gondoskodó lélek dolgozik. Tisztelem, nagyon becsülöm érte ezt az embert. De ez a kis szelet a nagy művéből miért is lehet olyan fontos nekünk? Ő leírja nekünk ezt is, akkor, 47 évesen, 1981. október 23-án. *„Amit ma közreadnak, az mind a mai politika szerint hangzik el. Kimarad belőle a valóság nagyon is lényeges és sok tartalmi kérdést rejtő másik oldala”*. És 1996. október havában pedig, immár 62 évesen, a Napló kiadását előkészítendő: szintén olyan bölcsen összegez. Amiből mi, a mai olvasók csakugyan ráérezhetünk az egykori történelemtanárok (ő is magyar-történelem szakos volt) bevett szokásának helyességére, amikor (példának okáért) emlékiratokkal a hónuk alatt mentek be az osztályukba, részleteket felolvasni az egykori látleletekből: *„Természetes az, hogy sok mindent másként lát, érez és értékel az új nemzedék. Mibennünk is volt akkor rengeteg naivitás, jóhiszeműség, remény, bizakodás – mert nem tudtuk még akkor, mert nem ismertük, hogy milyen valójában a nemzetközi >nagypolitika<... / Ami itt olvasható, mindezt akkor írtam. / Biztosan van benne hiba, tévedés, elragadtatott leírás. Legeslegfontosabb azonban benne az őszinteség, a nyíltság, a leplezetlen eredetiség – még akkor is, ha a leírás hellyel-közzel eltúlzottnak tűnik. /Nem írhattam, nem tehettem másként. /ÉN ÍGY LÁTTAM.”*

Bizony, Fazekas Misi bátyánk már tapasztalt naplóíró 1956-ban, 22 évesen, hiszen már kilenc éve írja nagy elszánását, a nagy művét. Eleve figyelmeztet, hogy nem akar uniformizálni: *„az én Naplóm nem tudományos igénnyel megírott történelemkönyv. Inkább irodalom.”* A hívőn hiteles ember valóját szólaltatja meg. *„Úgy írtam le mindent, ahogy én láttam, hallottam”*. És az önmaga, az ifjú ember eme szabadságmámorát, nagy szó, még az immár 62 éves öreg ember sem tagadja meg, hanem azt írja a *Bevezető gondolatok*ban: *„én titokban mindig rajongó hittel, reménységgel ápoltam emlékét.”* De semmi sem olyan egyszerű. *„Az 1956-os év nyarát és kora őszét az >érlelődés<szakaszának nevezhetjük”*. *„Senki sem volt akkor forradalmár, mindenki bízott a reformokban, és a szocializmus >hibáinak<könnyű és egyszerű, gyors kijavításában”*. *„Senki sem álmodta azt, hogy itt véres forradalom fog majd fellángolni”*! *„Annak, hogy Budapesten fegyveres felkeléssé változott a tüntetés, az uralmon lévő párt- és államvezetők voltak az okozói! Ha Gerő Ernőéknek kellő politikai taktikájuk (kifejezőbben szólva: több ravaszságuk) van, soha nem került volna sor itt forradalomra”*! A már bölccsé lett naplóíró igazságát is érezzük ebben a bevezetőben. *„Ezek a fokozatosan egymást követő elhamarkodott intézkedések rendkívüli módon felháborítottak minden embert. Ezért került sor a magyar nép hősi, függetlenségi harcára az idegen nagyhatalom rettentő hadereje ellen. Ezt a harcot méltán lehet szabadságharcnak nevezni”*.

Régóta látom már, milyen okos ember könyve ez! A gondolkodó ifjú okos, csak még nem tapasztalt. Az idegeivel írja a Naplóját. És a gondolkozó észjárása nemcsak rögzíti, de léptennyomon minősíti is az eseményeket. Én, amikor most 25 év távlatából olvasom újra ezt a munkát, először is bevallom, nagyon tetszik a mindentudása, ahogy a látleletet mindig, nap, mint nap mérlegre teszi és értékeli. Bizony isten, kitűnik belőle: 1956-nak romantikája volt! Nem is kicsi. Hiszen Pesten Petőfi-kör, Debrecenben Kossuth-kör alakul. Példa lett a történelmi múlt, a reformkor, az 1848-as forradalom. 1956. október 13-án már azt rögzíti Debrecenben, a Kossuth-kör első gyűlésén ott lévő és mindent látó, halló, a mindenre odafigyelő naplóíró: *„Szellemi forradalom ez, induló, erősödő, hatalmas tömeget magával ragadó.”* Itt érzem, ott látom, amikor ezt az emlékiratot, ezt a hű naplót olvasom, a mi drága Petőfink forradalmi hevületét. Ebben az erjedésben a harmadikos magyar-történelem szakos, a krónikás egyetemista is fontosnak érzi magát. Hogy újra nagy szerep jutott a hazájának a történelemben. Érdemes hát nagyon komolyra venni ennek a frissében lerögzített, nyers élményanyagnak a nyíltságát, őszinteségét: *„Mondhatatlan boldogsággal írom: Magyarország, ez az édes, drága, szent föld újra, ismét elől lengeti az emberi haladás zászlóját. Kelet-Európa s talán Nyugat-Európa országait is megelőzve!... / Bátor hangok, szellemi forradalom!...” „Hazám: a kelet-európai haladás fáklyájává lenni! Nem kérdezem, sikerül-e vagy nem. Csupán annyit jegyzek meg: a könny és a kacaj fojtogatja a torkom a nagy boldogságtól, ha mindenre gondolok... / S mindez valóság! Istenem! / Magyarország a haladás élén!...” „És végül: boldog vagyok, hogy ebben a korban élhetek!...”*

Tudatos a cél is. Mert október 15-én ezt írja: *„Minden változás után kiált Magyarországon, és pedig forradalmi változás után, amely gyökeres változást eredményez mindenben: nem visszafelé, nem a kapitalizmus irányában, hanem a szocializmus, az igazi szocializmus felé.”* Ma már aranyat érnek ezek a lelki képek is, pedig még el se kezdődött a földindulás.

Október 23., kedd. Ott van Fazekas Mihály a vonuláson, amely az egyetem elől indul, *„ünneplő arccal, ragyogó szemekkel, forradalmi lelkesedéssel, kezükben magyar nemzeti zászlókkal”*, és a pártbizottság épületéhez tart. *„Vittük a Nagy Imre és a Marx arcképét, és olyan táblát, amelyik demokratizmust, függetlenséget követelt, Nagy Imrét követelte a kormány élére”*. Szinte lírai szavakba öltözött a szerző eufóriás öröme afelett, hogy egyetemista társaival együtt ő is, a szem- és fültanú, történelmet csinál. *„Minden soron kívül álló ember szemében ott csillogott a biztatás, a szeretet lélek mélyéről fakadó lángja, és az a nagy tisztelet, amivel ránk néztek, amilyen megbecsüléssel tekintettek felénk. Nem is gondoltuk volna ezt előre! De jólesett nekünk. Csak így tovább! Bátorság, fiatalok! Mi is veletek leszünk, utánatok megyünk minden lépésetekben! Csak így tovább! Csináljátok, folytassátok! / Ezeket lehetett olvasni a minket bámuló, az utca, a járda szélén összegyülekezett, ott álldogáló, várakozó, csodálkozva néző emberek arcáról”*.

Nagy a lélektani ereje, empatikus hatása lehet ennek a naplónak a mai olvasóra is. *„Nagy lelkesedés állandóan. / A pártbizottság épületének erkélyén két szavaló jelent meg. / Először Leszkovszki Albin évfolyamtársam, és elszavalta a >Talpra magyar<-t, az egész tömeg vele esküdött a refréneknél. / Minden olyan volt, mint 1848. március 15-én... / Görbe János Kossuth-díjas színész Petőfi A nép nevében című versét szavalta, forradalmi átérzéssel. Nincs szükség a lelkesedés fokáról írnom: leírhatatlan”*. Megjelent, kinyomtatva a 20 pontos követelésük is. Ekkor meg a büszkeség, az önérzet hatja át ezt a jóízű írást. *„Íme, teljesülni látom követelésünk egy részét: a címert és a szabad sajtót... / Kezdeti eredmények látszanak már. / És ez boldogságot okoz nekem, a további merész reménykedéssel tölti el szívemet. / Amit mi tettünk, egyetemisták tehettek és tettek – eredményes volt. Kibontottuk a zászlót, -- s az egész nép teljes lelkesedéssel hozzánk csatlakozott...”* Fazekas Mihály 1956-os élményeinek a zenitje volt ez a nagy nap. *„És ami a legfontosabb, egész nap emlegettük: ugyanilyen tüntetés indult Budapesten is, mint itt. Ott is egyetemisták járnak az élen. / Még itt, de ott mi lehet!...”* Lehetetlen, hogy rá ne ragadjon a mai olvasóra, ha csak egy icike-picike is, e felemelő bűvöletben fogalmazott, a helyenként lírai magaslatú írás hevületéből! Mint ahogy velem történt. November 1-jén írja: *„Szent forradalom ez -- olyan, mint 1848/49-ben volt. A nép forradalma. Nem is történhetett másképpen: győzni kellett!...”* Vég nélküli a reménykedése, a bizakodása még 1956. november 4-e után is! Az ifjú ember lenyűgöző szabadságmámora hosszú ideig kitart. Még november 20-án is azt íratja vele Karcag-Botonáson, a tanyájukon: *„Szent ez a hajlék: nádfedeles, kicsiny tanya...”„Rendületlen a hitem így tájékozatlanul is: egy csepp vér nem omlott hiába: szabad lesz a magyar, olyan szabad, mint soha nem volt még, és olyan boldog, amit nem is álmodik!”*

Sőt: érzelmileg még akkor is hiteles ez a napló, amikor 1957. január 1-jén imát ír a Magyarok Istenéhez, *„hogy legyen igazi magyar Feltámadás – a Golgota után...”* (Ezt *Ima Hazánkért* címmel 2003-ban beszerkesztettem az *Imakönyv Magyarországért, édes hazánkért* című gyűjteményes kötetbe.) És akkor is hiteles, amikor 1957. március 6-án elkeseredik: *„Magyarországot a Szovjetunió elfoglalta. Azt csinál vele, amit akar. Meghódított, levert, legyőzött állam vagyunk, kénye-kedve szerint bármit tehet velünk a Szovjetunió. Gyarmati sorban élünk, nincs mese. Ez az igazság.”* Meg amikor fél és óvatos, 1957. február 21- én. *„Hazajöttem és hazahoztam a Naplót. Tegnap Buda Ferit is elvitték. Véresre verték. Olyan erős a terror, hogy nincs értelme tovább egy házkutatásnak kitenni a naplómat, amit minden percben várhatunk a kollégiumban. A Kádár-rendszer szörnyűségesen fél az egyetemistáktól.”*

Dr. Fazekas Mihály füzetnyi könyve szépségét még csak emeli-tetőzi az, hogy tudatosan és szeretnivalóan ragaszkodott a szülőföldje tájnyelvéhez. A tanár úr ízes beszédét mindenki megcsodálta, aki ismerte, vagy akivel találkozott. E könyvében is nagyon szép kifejezések igazolhatják ezt. (A *hazulsó* az, ami az otthon (itt: a tanya) felől van. Az *édesnéném* a nagynénje, az *édesbátyám* a nagybátyja.) November 14: *„Lám, ezt meg kihagytam az este, hogy tegnap délután édesanyámmal kiszántottuk a hazulsó fogás földből azt az 5–6 kerülést, ami még hiányzott belőle. A teheneket fogtam be, de igen rosszul mentek. Unják már a szántást – ami nem is csoda!’* November 21: *„Délelőtt megérkezett édesapám Karcagról. Megegyeztek a húgával, édesnénémmel a ház megvételére vonatkozólag.”*

Ha a kezünkbe kerülne-akadna ez a szerényen szép, füzetnyi hófehér könyv, bizony nem ártana, hogyha sokunk ma is elolvasná! De jó volna ma is, valamiért úgy, újra lelkesedni, mint ahogy akkor Fazekas Mihály, a forradalom krónikása tette!

Rideg István
helytörténeti kutató

Kutatók és hagyományőrzők születésnapi köszöntése Jászberényben

A Jász Múzeum munkatársai és a Jász Múzeumért Alapítvány kuratóriumának tagjai minden évben közös rendezvényen köszöntik kerek születésnapjuk alkalmával azokat a helytörténeti kutatókat és hagyományőrzőket, akikkel több évtizede együtt dolgoznak. Szeptember 2-án a jászberényi Városháza dísztermében került sor az ünnepségre, amelyen hat ünnepeltet köszöntöttek meg az egybegyűltek: **Dávid Sándor** népi fafaragó iparművész, emeritus jászkapitányt, **Vass Lajos** ny. tanár, emeritus jászkapitányt, **Besenyi Vendel** ny. agrármérnök, helytörténeti kutatót a 80., **dr. Dobos László** ny. közgazdász, a Jászok Egyesülete elnökét, **Gulyás Erzsébet** ny. könyvtáros, helytörténeti kutatót és **Tóth Tibort**, a FÉBE elnökét, helytörténeti kutatót 70. születésnapja alkalmából.

Pénzes Tivadar népzenész hangulatos tekerőjátéka után hangzottak el a laudációk Hortiné dr. Bathó Edit múzeumigazgató, Kókai Magdolna néprajzkutató és dr. Körei Nagy Katalin hagyományőrző tolmácsolásában, majd megkezdődött a köszöntések sora. Jókívánságát fejezte ki az ünnepelteknek Pócs János országgyűlési képviselő, Ván Jenő jászkun főkapitány, Borbás Ferenc emeritus jászkun főkapitány, Szöllősi Sándor regnáló jászkapitány, Farkas Ferenc, a JÖSZ elnöke, Balogh Béla Jászberény alpolgármestere, Győriné dr. Czeglédi Márta Jászfényszaru polgármestere, Kolláth Bálint Jászszentandrás polgármestere, Szabó László Csabáné Alattyán alpolgármestere, Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója, Parti Csaba, a Városi Könyvtár munkatársa, Veliczky Józsefné, a Jászboldogháziak Baráti Köre elnöke, Papp Izabella levéltáros, Deme Katalin, a KÉSZ elnöke, Joósz Attila ny. őrnagy, a Fegyveres Szervek Baráti Köre titkára, valamint számos magánszemély.

A születésnap a Jász Múzeum kertjében ünnepi ebéddel zárult, amelyen a vendégek megkóstolhatták Jász-Nagykun-Szolnok megye és Alattyán ez évi díjnyertes tortáját is.

Irisz

Borbás Ferenc em. jászkun főkapitány, Ván Jenő jászkun főkapitány, Dávid Sándor em. jászkapitány és Szöllősi Sándor jászkapitány *Fotó: Forgó Bence*

Papné Varga Bernadett, Hortiné dr. Bathó Edit és Kókai Magdolna, a Jász Múzeum munkatársai *Fotó: Forgó Bence*

Az ünnepeltek: Dr. Dobos László, Dávid Sándor, Gulyás Erzsébet, Vass Lajos, Besenyi Vendel, Tóth Tibor *Fotó: Forgó Bence*

Dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete elnöke
Fotó: Forgó Bence

Gulyás Erzsébet helytörténeti kutató
Fotó: Forgó Bence

Vass Lajos emeritus jászkapitány
Fotó: Forgó Bence

Besenyi Vendel helytörténeti kutató
Fotó: Forgó Bence

Dávid Sándor emeritus jászkapitány
Fotó: Forgó Bence

Tóth Tibor helytörténeti kutató
Fotó: Forgó Bence

Pénzes Tivadar tekerőn játszik
Fotó: Forgó Bence

Az ünnepség résztvevői
Fotó: Forgó Bence

Régi múzeumcsinálók dicsérete

Rövid írásom nemcsak jeles szakmai elődeink dicséretére és az egykori történések felidézésére, főként nem minősítésére törekszik, hanem a hazai múzeumügy egy sajátos korszakának és szereplőinek bemutatására. Általánosságban érdemes előre bocsájtani, hogy hazánkban a felsőoktatás csak rövid időszakokban, és leginkább csak mellék tanszakként képzett muzeológusokat, így a közgyűjteményekbe került régészek, történészek, etnográfusok, biológusok és társaik a praxisuk során sajátították el a speciális, ám meglehetősen összetett jártasságot, mondhatni készséget, ami a múzeumok napi gyakorlatához – kinek-kinek a maga intézménye és saját emberi habitusa szerint – szükséges volt. Különösen a vidéki múzeumok munkatársaira igaz, hogy tevékenységükre a homo faber specifikus aktivitása jellemző, ami nem csupán a tárgyak cipelésében és kiállítások kivitelezésében nyilatkozott meg, de az intézmények létrehozásában is.

Közismert, hogy a hazai szervezett múzeumügy ebben az évben 220 esztendős, kezdetét onnan számítjuk, amikor gróf Széchenyi Ferenc 1802 márciusában a hazának adományozta a kora ifjúságától nagy gonddal megszerzett, Magyarországgal kapcsolatos nyomtatvány, térkép, kézirat, érme és más tárgytípusokból álló gyűjteményét. Megjegyzem, hogy már maga a cselekedet sem önmagáért való volt, hiszen szorosan összekapcsolódott a hazai felvilágosodás nyelvi és kulturális eszmerendszerével. Ebben az értelemben a kor „termelte ki" az első hazai közgyűjtemény létrejöttét, ahogyan az azt követő két évszázad múzeumügye is magán hordozza az ország történetének, a megkésett és ellentmondásos polgárosodásnak és modernizációnak, nem utolsó sorban az aktuális politikai eliteknek a nemzeti múlttal és kultúrával kapcsolatos törekvéseit. A társadalom és a műveltség folyamatos változása jószerével magában hordta a közgyűjteményekkel kapcsolatos új meg új elvárásokat, amelyek gyakran sokkal gyorsabbak és áthatóbbak voltak, mint amit maga az intézményrendszer állapota és flexibilitása követni volt képes.

Gondoljunk bele, hogy a 19. század második felének nagy építkezései, a folyószabályozás és a vízrendezés, a gátépítések és a vasútépítések formálták meg a régészet munkamódszerét és hozták létre azokat az első rendeleteket, szabályozásokat is, amelyek a földből előkerült javak sorsát rendezni voltak hivatottak. Hasonlóan, a jobbágyfelszabadítás és következményei, nem utolsó sorban az ipari forradalom hatásai nyitottak utat a parasztok kulturális örökségének számbavételére és múzeumokba gyűjtésére, ahogyan az öreg kontinens egészén, megteremtve az Európán kívüli népek kutatása mellett a nemzeti néprajzok kereteit. A 19. század utolsó évtizedének idevágó történései azonban már arra is figyelmeztetnek, hogy a nemzeti kultúra konstruálásának folyamatát nem a születő közgyűjtemények formálják, hanem az aktuális elit, amelyik – ma így mondják, az örökségesítés során – kiválasztja, mit vállal magáénak a megelőző korok tradíciójából, kik voltak azok, akik örökösének gondolja magát.

De közelítsünk az időben, és görgessük ezt a probléma nyalábot a második világháború utáni időszakra, amikor a nagy társadalmi átalakulás, az 1930-as évekig lélekszámában mindig domináns parasztság és a falusi létforma minden korábbinál erősebb változása, az iparosodás és az urbanizáció rendkívüli módon megnövelte a megelőző korszak tárgyi univerzumával és szellemi műveltségével kapcsolatos hagyaték feltárásának és megismerésének igényét. Az új korszak nyitányát az 1949. évi 13. törvényerejű rendelet képezte, ami újra fogalmazta műemlékek és a muzeális gyűjtemények jogállását, a múzeumok típusait és a magángyűjtemények státusát, kezelésük rendjét. Nagyon sok eredmény született az 1950-es, 1960-as, és 1970-es évek múzeumokkal kapcsolatos tudományaiban, rendkívüli módon gyarapodtak az országos, jelentősen a vidéki múzeumok is, ám a vidék közgyűjteményi intézményrendszere gyermekcipőben járt ahhoz, hogy önmagában felvegye ezeket a feladatokat. Az 1950-es években különösen jellemző volt, hogy – a politikai szerepvállalásuk okán vidékre utaltakon kívül is –, országos múzeumok komoly szakembereit vezényelték hetekre, hónapokra vidékre, egy-egy gyűjteményi feladat elvégzésére. Hogy tájunkon ismerős neveket említsek, Korek József vagy Patay Pál szintű régészeket nemcsak a természetes ásatásra vagy leletmentésre küldték, hanem hogy meghatározzák és beleltározzák egy-egy vidéki múzeum régészeti anyagát. Valljuk meg, az elmúlt évtizedek gyakorlatában ez már elég nehezen volt kivihető! De nagyon kevés álláshely volt az országos múzeumokban is, és teljesen megszokott volt, hogy komoly szakmai karriert befutó elődeink vidéki közgyűjteményekben kezdték a pályájukat.

De hogy a magam mesterségénél maradjak, némi mentségül szolgál a második világháborút követő évtizedek generációja számára, a néprajzi muzeológia máig nem fogalmazta meg, hogy a köznyelvben hagyományosnak mondott, a gyakorlatban a megelőző egy-két generáció tárgyi örökségéből mit kellene a múzeumokba gyűjteni. A tárgyalt évtizedekre vonatkoztatva, nyitott volt a kérdés – ennek megfelelően egyéni a megoldás –, hogy a kollektivizálást megelőző időszak rurális tárgyi örökségéből minek elsődleges a mentése. Hogy az 1950-es évektől egy emberöltő alatt átépült falusi lakások berendezéséből, a nagy tempóban végbemenő elektrifikációval feleslegessé vált tárgyakból kinek és milyen elvek mentén kellene válogatni a következő generációk számára. Ma már tudjuk, csak súlyosbítja ezt a hiányt, hogy a néprajz fokozatosan vizsgálati körébe vonta a populáris kultúra egészét: a falusi és mezővárosi iparűzők, a bánya- és iparvidékek, a közlekedésben és a közellátásban dolgozók, szándéka szerint a társadalom valamennyi szegmensének tradícióját is. Ebből következett, hogy akár a Néprajzi Múzeum munkatársai is csak nagy nehézségek árán tudták berendezni kiállításukban az egykori munkáslakás konyháját az 1990-es években, manapság pedig egy néprajzi kiállításhoz horror áron is rettentően nehéz például egy salgótarjáni sparhertet szerezni, ami fél évszázada feleslegessé vált a gáztűzhelyek használatával.

Az eddigiekben talán sikerült általánosságban pozícionálni azt a korszakot és társadalmi-szakmai miliőt, amiben a Tokaji Múzeum és társai létrejöttek, s utalni azokra a meghajtókra, amelyek a tevékenységüket meghatározták! Mindez látszólag messze vezet, bár talán belefér egy múzeumi születésnapi köszöntésébe, ugyanakkor messzemenően felértékeli az 1950-es, 1960-as évek múzeumcsinálóinak a szerepét és jelentőségét. Ebben a körben természetesen **Pap Miklóst** kell első helyen említenem, aki 1912-ben Diósgyőrben született, és hosszú életét Budapesten fejezte be 2010-ben. 1944-ben nevezték ki a tokaji Polgári Fiú- és Leányiskola

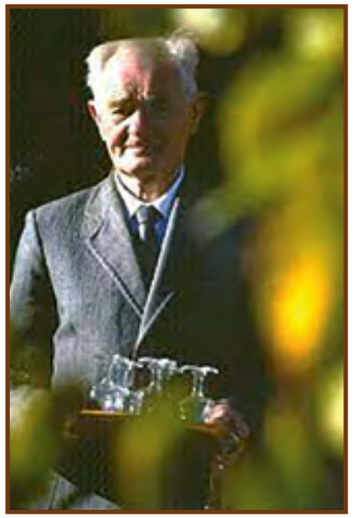

Pap Miklós iskola-igazgató

igazgatójává, aztán 1949-ben leváltották és nyugdíjazásáig (1972) az Állami Általános Iskolává alakult intézmény tanára volt. Sokoldalú pedagógusként nemcsak kiváló tanítványokat nevelt, de cserkészvezetőként, szakkörök irányítójaként és a történeti borvidék névadó mezővárosának egyre avatottabb ismerőjeként és kutatójaként fokozatosan a helyismereti munka szervezőjévé és a kulturális örökség letéteményesévé vált. Motorja volt a település közéletének, egyik formálója a mezőváros változásának a 20. század második felében. A honismereti és helytörténeti szakköreiből kikerült fiatalok segítségével, a Tokaj kulturális életében jelentős szerepet vállaló értelmiségi barátai és a tokaji bor múltját kutató neves történészek és muzeológusok támogatásával – az értékmentés jegyében – már azt megelőzően számottevő tárgyi anyagot gyűjtött, mielőtt annak szakmai feltételei megteremtődtek, és a *Tokaji Helytörténeti Gyűjtemény* hivatalos működési engedélyt kapott volna (1962). Az új intézmény 1963-ban a megyei múzeumi szervezet tagja lett, a kiállítóhely és a raktározás gondja azonban még sokáig nem oldódott meg. (A költözések miatt, valamint a biztonságos tárolás feltételeinek hiányában a tárgyi gyűjtemény is számottevő veszteségeket könyvelhetett el.) Miklós bácsit a múzeumcsinálók prototípusának tartom, ám a maga nemében nem volt egyedüli. A teljesség igénye nélkül, hadd említsek néhány hozzá hasonló személyiséget a tágabb földrajzi környezetből! Többükkel fiatal koromban volt alkalmam kapcsolatot ápolni, aminek okán bátran párhuzamba merem állítani a szerepüket, jelentőségüket. Menjünk át képzeletben a Tisza hídon a balpartra, Vásárosnaményig, ahol az ugyancsak 1912-ben született **Csiszár Árpád** (1912 -1989) református lelkészként gyűjtötte össze a Beregi Múzeum törzsanyagát. Ő ugyan hallgatott régészetet a Debreceni Egyetemen, és egyetemi évei mellett szerzett némi régészeti gyakorlatot Sőregi János mellett, de azt követően egész életében lelkészként szolgálta a tiszántúli református-ságot. (Munkáját a múzeumban Sarolta lánya folytatta.) Ereszkedjünk le képzeletben a Nyírség pereméig, Vajára, ahol 1964-ben az ugyancsak tanárember **Molnár Mátyás** (1923-1982)

Molnár Mátyás tanár

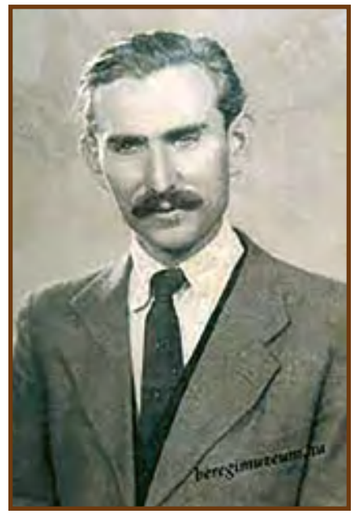

Csiszár Árpád református lelkész

áldozatos gyűjtő és szervező munkája révén nyílott meg a Vay Ádám Múzeum. Kicsit odébb, Nyírbátorban a jogász végzettségű, de az 1960-as években tanárként tevékenykedő **Szalontai Barnabás** (1919-1984) szívós gyűjtő és kitartó munkájaként jött létre a *Báthory István Múzeum*, amit már 1955-ben közgyűjteménnyé nyilvánítottak, de végleges helyet és státust csak 1962-ben kapott. Kisvárdán **Makay László** 1914-1998) történelem-földrajz szakos tanár volt a Rétközi Múzeum alapítója és első igazgatója (1965-). Az egykori Büdszentmihályon, – 1952-től Tiszavasvári – a tanár **Gombás András** (1901-1971) gyűjtő és szervező munkája 1965-ben öltött testet a *Tiszavasvári*

Szalontai Barnabás jogász, tanár

Múzeum létrejöttében. Hosszan folytathatnám a sort, ám csupán a mezőkövesdi **Dala József** (1901-1985) és **Lukács Gáspár** (1908-1986), a Matyó Múzeum létrehozói és irányítói nevét hozom még szóba, s hogy egy ma élő személyt is említsek: **Asztalos István** 1955-ben került Aszódra pedagógusként, és 1958-ban bízták meg őt a *Petőfi Múzeum* létrehozásával és irányításával.

Számomra nem kétséges, hogy az említett múzeumcsinálók nemcsak szakmai alázattal, de kiváló emberi adottságokkal rendelkeztek a kitűzött feladatuk végrehajtásához. Sok tekintetben hasonló indíttatással, szakmai elkötelezettséggel bírtak, jóllehet egészen különböző emberi habitussal rendelkeztek. Bár a korszak levegőjében benne volt a lokális örökség sorsának problémája, a sikerükhöz kellett a tanítványok, az adott település képviselői, s nem ritkán prominens közéleti emberek támogatása is. Kölcsönösen előnyös kapcsolatokat kellett keresniük a múzeumi tudományok jeleseivel és a szakterület korifeusaival. (Pap Miklós bácsi pincéjében mindenki megfordult, akinek köze volt, lehetett a múzeumok ügyéhez.) A jó emberi adottságokhoz sorolom a végtelen türelmet, a jó értelemben vett együgyű szolgálat már-már monoton, olykor már egy-egy közösség vezetői és tagjai számára is terhes erőfeszítéseket. Nem hiszem, hogy lett volna ennek a kisvárosnak komoly vezetője, aki nem tudta volna, hogy Tokaj helye, helyzete, történeti múltja megérdemelne egy muzeális intézményt, de valahogy mégis úgy adódott, hogy a Pap Miklós által megszerzett alkalmi tereket is rendre fel kellett adni, és újra meg újra költözködni kellett. Akár más, hasonlóan fontos cél érdekében: 1958-ban például a már kiállítással is belakott, Vajthó-féle asztalos raktárból a görögkeleti templom romos, ablaktalan helyiségébe, mert a hídépítéshez kiegészítő munkálataihoz tároló térre volt szükség. Szabadfalvi József fogalmazta meg Pap Miklós 75. születésnapjára írt köszöntőjében, hogy több mint 30 éven át lényegében egyedül vívta a Tokaji Múzeum harcát, s nemcsak szorgalmazta, de lényegében maga szerezte meg annak szolid támogatásait is. A tőle lényegesen vehemensebb nyírbátori sorstársa, Szalontai Barnabás mondta el nekem az egyébként mindenki által ismert titkot: ha kidobják az embert az ajtón, vissza kell mászni az ablakon, és fordítva! Ne ítéljük el azokat sem, akik nem az első sorba állították egy nagyközség/kisváros életében a múzeum létrehozását sok egyéb szociális és kommunális feladat mellett! Ezeket az intézményeket nem csak létrehozni, de fenntartani sem volt könnyű. (Halkan jegyzem meg, ma sem egyszerű az önkormányzatok szűkülő bevételi forrásaiból.) Jelentős kollekciók, működő kis intézmények szűntek meg: ki emlékszik ma már a **Nemcsik Pál** (1929-2006) által életre keltett *Borsodnádasdi Helytörténeti Gyűjtemény*re (1971-), vagy a **Papp Arzén** (1912-1977) teremtette *Hejőkeresztúri Helytörténeti Gyűjtemény*re (1965-) – mindketten pedagógusok voltak. Szerencsés, ha az általuk gyűjtött anyag egy másik múzeumban nyert elhelyezést.

Bakó Ferenc múzeumigazgató

Ide kívánkozik persze egy évszám, a hazai múzeumügy jelentős korszakhatára is: 1963-ban az új múzeumi törvény, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának a muzeális emlékek védelméről alkotott 9. számú rendelete egységes keretbe foglalta a kulturális területet. Számunkra különösen fontos *a megyei múzeumok, a tájmúzeumok és a helytörténeti múzeumok* definiálása, s hogy révén az egyes megyék intézményei közös szakmai irányítást nyertek. Másrészt megnyitotta az utat a történeti tájak önálló feladatú és hatáskörű intézményeinek létrejöttéhez. Ezek közé tartozott fél évszázadon át a *Tokaji Múzeum* is.

Dankó Imre múzeumigazgató

A most ünnepelt intézmény és első vezetőjének példája talán sejteti, hogy az említettek embert próbáló feladata nem ért véget, amikor átvágták a szalagot még festékszagú intézményük bejáratánál. Fel kell azonban hívnom a figyelmüket, hogy a Tokaji Múzeum létrejöttével kapcsolatos várakozás, és az új intézmény feladata sem volt átlagos, ami meghaladta az egyszemélyes múzeum erejét. A bortermelő mezővárosok örökségének feltárása, őrzése és közreadása különösen nehéz feladatot jelentett, és jelent ma is. Önmagában a tucatnyi oppidum földrajzi helyzetében, jogállásában, gazdaságában és társadalmában számos közös vonás van, de mindegyik önálló entitás. Gondoljunk bele, hogy csak a térség településeinek egykori tárgyi univerzuma mennyire széles és összetett volt, és mennyiféle gyűjtési feladatot adott volna a múzeum számára is! Ismert a relatíve kis területen intenzíven művelt, megkülönböztetett gazdasági tényezőt jelentő szőlő és bor jelentősége, ami azonban nem volt monokultúra. A szántóföldek, rétek, legelők hasznosítása és az állatállomány is rendszeres munkát adott a paraszt-polgári népesség számára. Mellette a számos kézműipar, a szinte folyamatos vásárok, s persze az örökösen munkaerőhiánnyal küzdő szőlőterületek nagy körzetből évszázadokon át jelentős munkaerőt akkumuláló hatása. Hozzá persze a különféle extraneus csoportok egyes képviselőinek már-már a luxusra hajazó tárgyi ellátottságának emlékei. A sajátos foglalkozási ágak: Bodrogkeresztúrban pár

éve azt mondta idős adatközlőm, hogy *„kőműves volt itt a nép fele”*. S persze az interkulturális érintkezések valódi bokra! Gondoljanak csak a tokaji főutca arculatára, ahogy idejöttek: a római katolikus, a református templom, az egykori ortodox görög templom, valamint a felújított zsinagóga mind-mind más történetet és kulturális habitust idéz. Mind ezek értékmentése, nem szólva a karakteres lakóházak és borpincék világáról, egy-két ember számára jószerével kivihetetlen feladat. A pénz mindig kevés, a vidéki muzeológus zömmel azt gyűjtötte, amit ingyen adtak, amire nem volt már szükség. Nem volt biztonságos raktár, sokáig kiállítóépület sem. Emlékszem, 1975 nyarán, amikor a Herman Ottó Múzeum munkatársa lettem, első feladatom az akkor a görög templomba tervezett állandó kiállítás tématervének elkészítése volt, ami valójában nem volt alkalmas múzeumi célokra.

Balassa Iván múzeumigazgató

Bizonyos értelemben szerencse, hogy a Tokaji Múzeum a gyarapítás feladatán többekkel osztozhatott. Például a sárospataki Vármúzeummal, ahol az 1950-es alapításától jeles szakemberek, kezdetben **Bakó Ferenc, Dankó Imre, Balassa Iván, Filep Antal** váltották egymást, akik – lévén Patak maga is bortermelő mezőváros, a Tokaj-Hegyalja történeti borvidékének része – ezt a tárgyi hagyatékot is gyűjtötték. De részt vállaltak ebben a feladatban komoly gyűjtési feltételekkel bíró országos múzeumok is: a Magyar Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum szakmai irányítá-

Filep Antal múzeumigazgató

sával jött létre Tolcsván a Borászati Múzeum, ami a Borkombinát védnöksége alatt a hegyaljai szőlő- és borkultúra legteljesebb történeti ívét mutatta be, de Balassa Iványt évtizedeken át személyes barátság fűzte Pap Miklóshoz is. S nem hallgatom el persze a komoly anyagiakkal bíró magángyűjtők és kereskedők szerepét sem: a helybeliek ismerik Tokaj nagy magángyűjtőjének nevét, akinek reprezentatív anyaga soha nem jutott múzeumba, jó kapcsolatunk és komoly állami vásárlási szándékunk ellenére. Vagy Mád nagy magángyűjtőjét és kereskedőjét, aki már az 1970-es évek végén rendkívüli mennyiségű, benne sok reprezentatív műtárggyal rendelkezett, s akinek az özvegyétől másfél évtizede még komoly összegért vásároltunk jeles darabokat a szentendrei Szabadtéri Múzeum felföldi mezővárosokat bemutató tájegysége számára. Hozzá tartozik mindehhez a több emberöltő óta erodáló tárgyi anyag sorsa, a jelesekért és piros pontokért a nebulók által összehordott iskolai gyűjtemények természetrajza: felszívódásuk a nyugdíjba vonult pedagógus kiválásával. Nos, az általam említett, és nem említett múzeumcsinálók jelentős érdeme, hogy az egykori tárgyi világból számottevő anyag került a közgyűjtemények kollekcióiba is. Ők kanalizálták a kulturális örökség menthető szeletét a közgyűjteményekbe. S ők voltak, akik a közösségük szerint „mindent tudtak” a településük, vidékük múltjáról, akiket fehér ingbe, nyakkendőbe, zakóba lehetett bújtatni a prominens vendég tájékoztatásához. Egy sajátos típust képviseltek, akik még a két háború között szocializálódtak, de vállalt küldetésük megkülönböztetett helyet biztosított számukra az új világban is.

Talán méltatlan, hogy nem emlékezem meg Pap Miklós (és kortársai) tudományos tevékenységéről, beleértve a kiállításokat, az intézmények kapcsolati hálójának kiépítését, az akkori oktatásban és turizmusban vállalt szerepét, de nem lehet itt feladatom annak igazolása, hogy az 1960-as, 1970-es évek tájmúzeumai a korszakhoz és lehetőségeikhez mérten ugyanazt tudták és végezték a közművelődés szolgálatában, amit mai, másként trenírozott utódaik. Lerakták az alapjait a vidéki múzeumi struktúrának. Ez a munka az 1980-as, 1990-es években – a kultúra maradék elvű támogatása ellenére – kiteljesedett, ám az 1996-os és a 2000-es esztendők nagy fellángolásaival véget is ért. (Hasonlóan, mint száz évvel korábban, a Millenniumi felbuzdulás elmúltával.) Méltatlan, hogy nem említem meg az utódokat, de a vidéki múzeumügy egy korszakáról szerettem volna megemlékezni, ami a háttér freskója a ma ünnepelt Tokaji Múzeum születésének és működésének is.

Dr. Viga Gyula néprajzkutató

Irodalom

Balassa M. Iván (főszerk.): Magyarország múzeumai. Vince Kiadó, Budapest, 2001

Bodó Sándor – Viga Gyula (főszerk.): Magyar múzeumi arcképcsarnok. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2002

Korek József: A muzeológia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988

Szabadfalvi József: Pap Miklós 70 éves. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 19. 175-179. Miskolc, 1981

Szabadfalvi József – Viga Gyula: Múzeumok és kiállítóhelyek Borsodban. BAZ. Megyei Múzeumi Igazgatóság – BAZ. Megyei Idegenforgalmi Hivatal. Miskolc, 1979

Viga Gyula: Néprajzi gyűjtemények Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

Selmeczi Kovács Attila – Szabó László (szerk.): Néprajz a magyar múzeumokban, 187-204. Néprajzi Múzeum – Szolnok Megyei Múzeumi Igazgatóság. Budapest – Szolnok, 1989

Viga Gyula: A múzeum tudománya (Különös tekintettel Borsod-Abaúj-Zemplén megyére).

Baksa Sára (szerk.): Tudományos tevékenység az Észak-magyarországi régióban, 66-70. Miskolc, 2007

(Előadásként elhangzott a Tokaji Múzeum 60. születésnapján rendezett tanácskozáson, 2022. április 22-én.)

Petőfi kultusz a falvédők történetében

Az 1980-as években Kovács Ákos fiatal néprajzos, hatvani múzeumigazgató Egerben, Budapesten, és Kecskeméten is mintegy 1000 db falvédőt mutatott be. A látogatók körében egyértelmű sikert aratott a kiállítás, de a hivatásos szakma értetlensége, fanyalgása kísérte fáradozását. Azóta az idő igazat adott a különös elképzelésnek, és a textil falvédők elfoglalták helyüket a néprajzi gyűjtemények szerteágazó világában.

Az 1870-es években német és osztrák területekről indult virágzásnak a szépre-jóra tanítás szellemében a mívesen, színesen, asszonyi kezekkel kivarrt falvédők divatja. Virágokat, motívumokat, tájképeket, bölcs mondásokat, vallásos igéket, szeretetet és szerelmet; szóval csupa jó akaratot hirdettek ezek a textíliák. Hamar a lakás díszei lettek, s üzeneteiket nemzedékeken keresztül közvetítették a jó út irányába. Ezek az előrerajzolt ábrák kedves képekben és írásokban dicsérték a tiszta gazdasszonyt, a tisztességes leányt, a bornemissza férjét, a férje után vágyakozó, galambpostával üzenő nőt.

Az időnként erőltetett rímek, giccses rajzok, helyesírási hibák némiképpen támadhatóvá teszik – mai olvasatban – ezen alkotásokat.

De a mosdótál fölé helyezett „Jó reggelt" felirat, vagy az asztal fölé helyezett „Jó étvágyat" feliratok mai szemmel is jóleső érzéseket keltenek a szemlélőben.

A polgári lakásokból – mivel nem volt igazán költséges divat –, hamar megtalálta a színes előnyomott textil falvédő a szegényebb néprétegek konyháját, nagyszobáját is. Vásárokon az udvarlók, rokonok megvették a lánynak ajándékul, ő pedig lelkesen kivarrta színes fonallal.

Eleinte a falvédőkön egyéni ízlés szerinti díszítő motívumokban keveredtek a népi elemek és a német-osztrák stílus. Ilyenformán igencsak eklektikus formájú és eszmeiségű divatág indult hódító útjára a 19. század vége felé.

Magyar viszonylatban már a millennium idején előtérbe kerültek a nemzeti motívumokat, érzelmeket

Petőfi - Szeptember végén c. versének ábrázolása hímzett falvédőn *Márta fotó*

Kukorica János ábrázolása hímzett falvédőn *Márta fotó*

Petőfi vers részlete falvédőn *Márta fotó*

közvetítő magyar nyelvű szövegek, ábrázolások. A varrott üzenetek a kor embereinek szóltak, őrizték a kor társadalmi elvárásait. Hirdették a ház népének vendégszeretetét, istenhitét, szerénységét, tisztességét, segítőkészségét.

Az első világháború aztán meghozta az 1914–18 közötti fájdalmas korszak önálló falvédő művészetét. Ezek a máig leginkább keresett darabok. Megjelentek az imádkozó, „szeretett" Ferenc József király, a győzelemre gondoló német király, Vilmos császár diadalmas ábrázolásai. Aggódó asszonyok, lányok varrták textilre visszaváró szerelmes reményeiket, győzelembe vetett hitüket.

1919-ben a Tanácsköztársaság idején hirdették a világ proletárjainak összeborulását, éltették a munkásmozgalom nagyjainak igazságát.

Trianontól 1945-ig az irredenta fájdalom, a Nagy Magyarország visszafoglalásának álma változatos szövegeket és ábrákat hozott létre. Ezek talán a legkeresettebb darabok, a gyűjtők mindent megadnak egy-egy példányért.

1945 után a kommunista, politikai szép ígéretek, a rózsaszínűre festett szocialista jövő, a világbéke igénye lett a falvédők témája. Ekkor már megjelentek a papírból készült nyomtatott, színes falvédők is.

1956 után rengeteg falvédő hirdette, hogy a disszidáltak mennyire vágynak haza. (Oly távol messze van hazám, csak még-még egyszer láthatnám.)

1958-tól megjelenik a viaszos vászonra festett képek, feliratok falvédője. Ezek már igen óvatosan elkerülik a politikai témákat, inkább a szépirodalom felé fordulnak mondanivalójukban. Igen naiv festészet is teret nyer a viaszos vásznon. Ezek valóban méltatlanok a művészet világában való jelenlétre.

Aztán a falvédők kora megszűnt.

Petőfi Sándor nem maradhatott ki ezen kategóriából sem. A költő kultusza a falvédőkre is kiterjedt.

Már 1898-ban, a forradalom 50. évfordulóján Kossuthtal párban ábrázolták, gondosan ügyelve nehogy megsértsék a „szeretett" királyt. Egyet sem láttam még ezekből, de olvastam, hogy volt ilyen.

1914-ben Petőfi idézetekkel lelkesítették az ifjakat a „haza védelmére", Ferencz József (!) seregébe való bevonulásra. Ugyanekkor Petőfi harcra

János vitéz és Iluska alakja festett falvédőn *Márta fotó*

Petőfi alakja festett falvédőn *Márta fotó*

Petőfi és Marx közös ábrázolása falvédőn *Márta fotó*

buzdító verseit tartalmazó képeslapokkal is elárasztották az országot. Petőfi éppen Ferencz József ellen írta ezeket a verseket 1848–49-ben, de ez az apróság ekkor már nem számított semmit. Ott volt a falvédőn kivarrva Petőfi kivont karddal, lelkesítőn. („Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem.") Hagyjuk otthon a feleséget, harcoljunk a hazáért, királyért!

1919-ben a Tanácsköztársaság új tanokkal, világrendváltoztatási igénnyel lépett fel. „Kiderült", hogy Petőfi és Marx a korai kommunizmus nagy harcostársai voltak. Petőfi megmutatta az utat a világproletariátus győzelme felé. A jó költő egy falvédőn szerepelt Marx Károllyal.

1921 után a Nagy Magyarország visszafoglalásának reménye, az irredenta mozgalom jelszavai kerültek a falvédőkre. Ebben az időszakban is rengeteg szép szerelmes verset és rajzot varrtak az asszonyok és leányok, köztük Petőfi üzeneteit, verseit, János vitéz részleteket.

Petőfi minden korszakban helyet kapott a falvédőkön. Időnként politikai haszonszerzés érdekében, máskor a költő szeretete, gyönyörű idézetei, versei okán.

Engem, a Petőfi-kultusz tárgyainak gyűjtőjét nem lep meg némely hivatásos néprajzos, művészettörténész aggályoskodása. Petőfi Sándor mindenkié, függetlenül művészi képzettségétől. Mindenkinek joga van bármely formában megfesteni, kifaragni, kivarrni saját elképzelése szerint a költő emlékezetét. Igen, ezen művek nem feltétlenül a magyar képzőművészet élvonalába tartoznak.

Ma már elfogadott néprajzi kategória lett a falvédők változatos világa. Ezen emléktárgyak a saját koruk hűséges, jellemző lenyomatai. A gyűjtők keresik, vásárolják, cserélgetik a színes üzeneteket megőrző falvédőket. Csakúgy, mint minden egyéb néprajzi tárgyat.

Petőfi Sándor személye, emléke – minthogy a legnépszerűbb magyarról beszélünk – külön kategóriát foglal el a falvédők évszázados történetében. Így a Petőfi – kultusz gyűjteményemben is helyet kapott.

A Felső-Kiskunsági Emlékek Háza Kunszentmiklóson őrzi az illusztrált textilképeket, falvédőket.

Fülöpszállási Székely Gábor
helytörténeti kutató

Felhasznált irodalom:

Bodrogi Tibor: A művészi befogadás határai. In: Feliratos falvédők. Budapest, Corvina, 1987

Feliratos falvédők (szerk. Kovács Ákos) Budapest: Corvina, 1987

K. Csilléri Klára: A hímzett konyhai falvédők múltja. In: Feliratos falvédők. Budapest, Corvin, 1987

Hankiss Elemér: A falvédő-kultúra társadalmi funkciójáról. In: Feliratos falvédők, Budapest, Corvina, 1987. 64–71.

Kovács Ákos: A magyarországi falvédők feliratai. In: Feliratos falvédők, Budapest, Corvina, 1987

Kriston Vizi József: Feliratos falvédők Nagyrédéről. In: Feliratos falvédők. Budapest, Corvina, 1987.

Sinkó Katalin: A falvédők képi világa, In: Feliratos falvédők. Budapest, Corvina, 1987

Sztrés Erzsébet: Két falvédő: Forradalmárok, politikusok. In: Feliratos falvédők. Budapest, Corvina, 1987

Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza-szabályozás előtti földrajzi nevei az 1860 előtt készült kéziratos térképek névanyaga alapján

VIII. rész

18. Mezőtúr

1. Akasztó ér *1818, 1819/69, 1822/23*
2. Akasztó fok *1818*
3. Akasztó halom *1782/85, 1818, 1819/69*
4. Al lapossa *1778/1822/23*
5. Alla *1778, 1782/85*
6. Által ér *1778, 1819/69*
7. Által ér lapossa *1818*
8. Általeső ér *1845*
9. Általeső gátja *1833/44, 1845*
10. Általeső halom *1819/69, 1833/44, 1845*
11. Általeső laponyag *1818, 1833/44, 1845*
12. Általeső lapos *1845*
13. Arany part *1818, 1819/69*
14. Áts (Ács) ere *1778, 1782/85, 1822/23*
15. Balla sziget *1818*
16. Bánom *1818, 1819/69*
17. Bari halom *1782/85, 1818*
18. Bari kettős halom *1782/85, 1818*
19. Bari lapos (lápos) *1819/69*
20. Bence (Bentze) halom *1782/85, 1818, 1822/23*
21. Berettyó *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23*
22. Berettyó laposa *1818*
23. Beseny(ő) ér *1818, 1819/69*
24. Becserke (Betserke) halom *1782/85, 1819/69, 1822/23*
25. Bibic (Bibitz) laponyag *1818*
26. Bikás zug *1818, 1845*
27. Bíró laponyag *1778, 1819/69*
28. Bocskoros *1818, 1822/23*
29. Bodzás ér *1778, 1822/23*
30. Bolha-állás *1818, 1819/69*
31. Bolha zug *1818, 1845*
32. Bordáts (Bordács) halom *1778, 1782/85, 1819/69, 1822/23*
33. Borereszető (Borzeresztő) *1818*
34. Burkus gát *1845*
35. Buzita halom *1782/85*
36. Cibak (Czibak) ér *1778, 782/85, 1819/69, 1822/23*
37. Cigány (Czigány) lapos *1845*
38. Csaba *1819/69*
39. Cseh halom *1782/85, 1818, 1822/23*
40. Cseh laponyag *1819/69*
41. Cséki laponyag *1818*
42. Cserállás sziget *1818*
43. Csergettyű ér *1818, 1845*
44. Csergettyű ér laposa *1818, 1819/69*
45. Csergettyű ér réttye *1818*
46. Csergettyű gát *1818*
47. Csergettyű kettős halom *1818, 1819/69, 1848*
48. Csergettyű part *1818*
49. Csíder berek *1819/69*
50. Csiki állás *1845*
51. Csíkos ér *1818*
52. Dancza fenék *1819/69, 1845*
53. Dancza lapossa *1819/69, 1845*
54. Derék ér *1858*
55. Dob halom *1782/85, 1819/69*
56. Dohányos hát *1845*
57. Dohányos laponyag *1818, 1845*
58. Dög laponyag *1782/85, 1818, 1822/23, 1845*
59. Duczi, (Dutri, Putri) *1782/85, 1818, 1819/69, 1845*
60. Egyház halom *1818*
61. Elő halom *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23, 1845*
62. Endrődi zug *1818, 1858*
63. Farkas fok *1818*
64. Farkas laponyag *1822/23*
65. Fekete halom *1819/69, 1822/23*
66. Fél halom *1845*
67. Fél sziget *1818, 1845*
68. Felső rét *1818*
69. Földvár *1818*
70. Füves ér *1818*
71. Fűzfás hát *1818, 1845*
72. Görbe állás *1818*
73. Görbe ér *1818, 1819/69, 1822/23*
74. Görbe ér sziget *1818, 1822/23*
75. Gulya állás zug *1818*
76. Gulya járó *1858*
77. Gyenge laponyag *1778, 1819/69*
78. Gyilkos csapat *1819/69*
79. Gyilkos ere *1819/69, 1858*
80. Gyilkos halom *1782/85, 1819/69, 1858*
81. Gyilkos laponyag *1782/85*
82. Gyilkos sziget *1858*
83. Gyilkos zug *1858*
84. Hangács (Hangáts) halom *1782/85, 1819/69*
85. Harcsás eleje *1818, 1845*
86. Harcsás zug *1818, 1819/69, 1845*
87. Hármas-Körös *1782/85, 1819/69, 1822/23*
88. Három serke lapossa *1818, 1845*
89. Határ ér *1818, 1819/69, 1822/23*
90. Határ ér laposa *1818, 1819/69*
91. Határ ér sziget *1819/69*
92. Határ hajlás *1858*
93. Hatvan tulkos laponyag *1818, 1819/69, 1845*
94. Hegyes halom *1782/85, 1822/23*
95. Hegyes laponyag *1782/85*
96. Hídszeg (Hédszeg) *1778, 1819/69, 1822/23, 1845*
97. Holt-Körös *1778, 1819/69, 1822/23*
98. Holt-Körös fok *1819/69*
99. Írházi laponyag *1818, 1819/69, 1845*
100. Kenderös halom *1818*
101. Kengyel halom *1778, 1782/85, 1819/69, 1822/23*
102. Kék laponyag *1778*
103. Kény ér *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23, 1845*
104. Kerekkákás laposa *1819/69, 1845*
105. Kereszt ér *1818, 1845*
106. Kereszt ér fok *1818, 1845*
107. Kincses ér *1818, 1819/69, 1845*
108. Kis állás *1818, 1845*
109. Kis Gyilkos halom *1818*
110. Kis Hajlás (Hajtás) *1858*
111. Kis halom *1819/69*
112. Kishát-rét sziget *1818*
113. Kis-Hék ér *1778, 1782/85, 1819/69, 1822/23, 1845*
114. Kis Kúria puszta *1819/69*
115. Kis kút-rét *1818*
116. Kiskút-réti fok *1818*
117. Kis laponyag halom *1782/85*
118. Kis-Leski halom *1818, 1858*
119. Kis Ludas *1818, 1845*
120. Kis Pap-halom *1818, 1845*
121. Kis Sirató-laponyag *1818*
122. Kis Varas-ér *1818, 1819/69*
123. Kis Varas-laponyag *1818, 1819/69*
124. Kocsordos hát *1818*
125. Kocsordos rét *1818*
126. Koma fok *1818, 1819/69*
127. Korhány halom *1782/85, 1819/69, 1822/23*
128. Kovács domb *1845*
129. Kovács laponyag *1818*
130. Körös *1782/85, 1819/69, 1822/23*
131. Körös-Kügy zug *1818, 1858*
132. Közép-halom *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23*
133. Közép sziget *1858*
134. Kugy (Kügy) *1822/23, 1858*
135. Kurva hát *1845*
136. Kút rét gát *1845*
137. Kút rét lapossa *1782/85, 1818*
138. Kútréti fok *1818, 1845*
139. Kügy vége *1822/23*
140. Lajt fok *1818*
141. Láncos (Lánczos) ér *1818, 1845*
142. Láncos (Lánczos) sziget *1818, 1845*
143. Láp *1782/85*
144. Lápos ér *1782/85*
145. Legény ér *1778, 1782/85, 1819/69*
146. Legény halom *1778, 1782/85*
147. Leski halom *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23*
148. Leski halom allya *1818, 1845*
149. Leski hát *1818*
150. Makkai halom (tető) *1845*
151. Malom hely *1818*
152. Malom zug *1818, 1819/69, 1845*
153. Marázd ér *1818, 1819/69*
154. Marázd fok *1778, 1818, 1819/69, 1822/23*
155. Marázd laponyag *1818, 1822/23*
156. Matóczi sziget *1818, 1845*
157. Méher *1818, 1822/23, 1858*
158. Modrony szeg *1818*
159. Moldvát hát *1818, 1819/69, 1845*
160. Mossó *1818, 1819/69*
161. Nagy Csapat *1819/69*
162. Nagy fok *1822/23*
163. Nagy Gyilkos *1818, 1819/69, 1822/23*
164. Nagy Gyilkos halom *1818, 1819/69, 1822/23*
165. Nagy Gyilkos laposa *1818, 1822/23*
166. Nagy halom *1819/69*
167. Nagy Hék-ér *1782/85, 1818, 1822/23, 1819/69*
168. Nagy Korhány halom *1782/85*
169. Nagy Kúria-puszta *1819/69*
170. Nagykút lapossa *1819/69*
171. Nagy Kügy *1858*
172. Nagy Kügy ere *1858*
173. Nagy Kügy sziget *1858*
174. Nagy lapos ere *1819/69, 1858*
175. Nagy Ludas *1818, 1819/69, 1845*
176. Nagy Pap-halom *1818, 1845*
177. Nagy sziget *1858*
178. Nagy Varas-ér *1818*
179. Orvető ér *1818, 1845*
180. Orvető lapos *1818, 1819/69*
181. Orvető sziget *1818, 1845*
182. Ördög árka *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23*
183. Örvényi szállás *1782/85*
184. Pálfi telek *1818, 1819/69, 1845*
185. Palkó laponyag *1818*
186. Pap halom *1818, 1845*
187. Paphalmi zug *1818, 1845*
188. Papucsos *1818, 1819/69, 1845*
189. Pásztó zug *1782/85, 1819/69, 1822/23*
190. Pemet hát *1818, 1845*
191. Peres puszta *1819/69*
192. Perjés sziget *1818*
193. Pócsi székes *1819/69*
194. Pói halom *1782/85*
195. Pói szék *1778, 1819/69*
196. Puszta Bánrév *1819/69*
197. Róka lyukas *1818*
198. Sárga part *1818*
199. Sárkány foka *1778, 1782/85, 1819/69*
200. Sárkány foka oldal *1782/85*
201. Sáros ér *1819/69*
202. Schelmetzi lapos *1818*
203. Sebes vár *1778, 1819/69, 1822/23*
204. Seres ér *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23*
205. Simai halom *1819/69*
206. Simai zug *1819/69, 1822/23*
207. Sirató laponyag *1782/85*
208. Sóska hát *1818, 1845*
209. Strázsa laponyag *1818, 1819/69, 1822/23*
210. Szakállrázó lapos *1818, 1845*
211. Szakállrázó sziget *1818*
212. Szalay halom *1819/69*
213. Szamár ér *1818, 1845*
214. Szamár laponyag *1818*
215. Szegény halom *1822/23*
216. Szék laponyag *1818, 1819/69, 1822/23*
217. Szentmiklósi zug *1819/69, 1822/23*
218. Szettyénes ér *1818, 1845*
219. Szettyénes és laposa *1819/69*
220. Szettyínes lapos *1818*
221. Szik állás *1819/69, 1845*
222. Szőllő hát *1818*
223. Szőllő sziget *1818, 1819/69, 1845*
224. Szűts laponyag *1845*
225. Tetű laponyag *1818*
226. Törő halom *1782/85, 1818, 1819/69, 1822/23, 1843*
227. Törő zsombék *1818*
228. Törő zsombék sziget *1818*
229. Török temetés *1818, 1845*
230. Töviskes halom *1822/23*
231. Töviskes hát *1818, 1822/23*
232. Töviskes zug *1818, 1819/69, 1822/23, 1858*
233. Túrtó *1778, 1782/85, 1819/69, 1822/23, 1845*
234. Túrtó fenék *1819/69*
235. Túrtó telek *1818, 1822/23*
236. Túrtó telek zug *1818*
237. Túrtó zug *1819/69, 1845*
238. Ürmös ér *1819/69, 1822/23*
239. Vak szék 1858
240. Vakota (Vonoga) *1778, 1818, 1822/23, 1858*
241. Varas berke *1778*
242. Varas ér *1782/85, 1819/69, 1822/23*
243. Varas halom *1778, 1782/85, 1819/69*
244. Varga berke *1778*
245. Vasad ér *1845*
246. Vízköz *1818, 1819/69, 1845*
247. Vízközi legelő *1818/1819/69*
248. Vízközi szőllők *1818,1819/69*
249. Vonogató zug *1818, 1819/69, 1845*
250. Zúgó fok *1782/85*
251. Zsellér nagy legelő *1819/69*

folytatjuk

Veresegyházi Béla ny. iskola-igazgató

Emlékünnepség Jászfényszarun

Jászfényszaru Város Önkormányzata, a IV. Béla Katolikus Általános Iskola és Alapfokú művészeti Iskola, a Napfény Óvoda, a Fényszaruiak Baráti Egyesülete és a „Jászfényszaruért" Alapítvány meghívását a szeptember 3-án délután 14 órakor kezdődött bensőséges ünnepségre mint egy kettőszáz fő fogadta el. A programra sok volt fényszarui és az utóbbi 10 évben elhunytak hozzátartozói is eljöttek. A Himnusz elhangzásával vette kezdetét a több mint két órás program.

A „Halhatatlanok" olvasókönyvének új oldalai *Fotó: Glonczi Rudolf*

Tóth Tibor a rendezőszervek nevében köszöntötte a megjelenteket, majd így folytatta: *„...Már harmadik alkalommal emlékezni jöttünk össze, akire emlékeznek, mondja a mondás, az nem halt meg igazán, az itt van közöttünk, a szívünkben. A Tanítók emlékműve ezt szolgálja, nem csak 10 évenként rendezett emlékünnepségünk ad alkalmat az emlékezésre. Maga az alkotás a mindennapok során is lehetőséget biztosít, hogy lapozgatva a hallhatatlanok könyvét, osztálytalálkozók alkalmával is emlékezzünk a tanítókra, tanárokra, óvodapedagógusokra. Húsz évvel ezelőtt május 1-jén a Fényszaruiak Baráti Egyesülete kezdeményezésére (FÉBE), és alapítványa támogatásából és a jó szándékú adakozók adományából hoztuk létre és avattuk fel a Szabó Imrefia Béla szobrászművész, által tervezett és Tóásó Tibor kőszobrásszal közösen kivitelezett Tanítók emlékművét. Az idő múlását nemcsak őszhajszálaink számának gyarapodása és a Tanítók fájának, a piramistölgynek növekedése jelzi, hanem az elmúlt tíz évben Jászfényszarun tanítók közül is többen már csak szívünkben vannak jelen, és odafentről tekintenek most le ránk. A halhatatlanok olvasókönyvébe az avatáskor bekerült 104 névhez 2012-ben 29 név csatlakozott, most 27 név került bevésésre, összesen 160 személy az, akik a nevelés és oktatás területén múlhatatlan érdemeket szereztek Jászfényszaru elmúlt 270 évében, rájuk emlékezünk ezen az ünnepségen."*

Ezt követően Győriné dr. Czeglédi Márta Jászfényszaru város polgármestere megnyitotta az ünnepséget. Beszédében hangsúlyozta, hogy mennyire fontos volt saját, de mások életében is az otthonról hozott ismeret, az óvodában, az iskolában megszerzett tudás, a pedagógus példaképek, amelyek együttesen hozzájárultak személyiségünk kialakulásához, életutunk alakulásához. Az ünnepségen most Jászfényszarun tanított nagyszerű tanítókra, tanárokra, óvodapedagógusokra emlékezünk.

A rendezvény háziasszonyi teendőit Lovászné Török Magdolna, a IV. Béla Katolikus Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója látta el.

A jászfényszarui IV. Béla Katolikus Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolában már szeptember 1-jén megszólalt a csengő, jelezve a tanévnyitót, a tanévkezdést. Tíz éve *Zsámboki László* ny. általános iskolai tanár, a FÉBE tagja a saját tanévkezdésére az *Évfordulóra* című versével emlékezett vissza. Ma már égi mezőkről hallgatta versét, amelyet *Kotánné Kovács Tímea* általános iskola tanár tolmácsolt a hallgatóságnak.

Ezt követően elkezdődött az emlékezés azon tanítókra, tanárokra, óvodapedagógusra, akik az elmúlt 10 évben hagytak itt bennünket, és most került nevük bevésésre a katedrán levő „halhatatlanok" olvasókönyve bronzlapjaira, tanítói működésük két évszámával.

Az emlékezés sorrendjénél az intézményhez érkezés éve került figyelembe véve. *Nagy Márta* (1945–1948), *Dr. Bitter Istvánné* (1947–1952), *Zsámboki Bertalanné* (1949–1957), *Görbe Emánuelné* (1950–1952), *Kohári András* (1952–1992), *Lakatos Marcella* (1954–1956), *Pető Istvánné Borbély Magdolna* (1954–1980), *Sándor Gyula* (1954–1957), *Kovacsik Éva* (1955–1957), *Oláh Piroska* (1955–1963), *Pataki Margit* (1956–1957), *Lantos Péterné Gönczöl Teréz* (1957–1995), *Mészáros Tivadar* (1957–2001), *Herbich Ilona* (1958–1962), *Keresztesi József* (1958–1996), *Keresztesi Józsefné* (1958–1989), *Móczó Jánosné Ménkű Klára* (1959–1962), *Zsámboki Lászlóné Dajkó Ida* (1959–1995), *Zsámboki László* (1961–1995), *Valyó Margit* (1962–1995), *Kurunczi Sándor* (1963–1998), *Kiss Szidónia* (1964–1982), *Juhász Sándorné* óvónő (1966–1994), *Rabóczi Lászlóné* (1967–1975), *Sebők Józsefné* (1970–1971), *Kovács Andrásné* (1972–1995), *Tarnai Lászlóné* (1981–2014).

A fenti tanítókra, tanárokra, óvónőre a következő volt diákok, kollégák emlékeztek: Basa Éva, Berényi Ferenc, Berényi Ferencné, Berze Lászlóné, Bognár Zita, Bordásné Kovács Katalin, Botkáné Sárközi Ildikó, Czeglédi Dóra, Czeglédi Lászlóné, Dr. Földesné dr. Rékasi Éva, Erdei Gábor, Dr. Kocsisné Horti Monika, Lovászné Török Magdolna, Nagy Károlyné, Szakaliné Hesz Katalin, Tóth Gábor, Dr. Tóth Lajos, Tóth Tibor.

Az emlékbeszédeket vers- és énekbetétek színesítették. Közreműködtek: *Berzéné Magyar Krisztina, Harmath József, Fortuna Együttes tagjai, Kocsis Tamara* óvodás versmondó és *Szabó Krisztina* énekművész.

Ezt követően nem személyekre, hanem egy eseményre emlékeztek. Fél évszázaddal ezelőtt pirosbetűs ünnep volt 1972. augusztus 31. A nagyközség apraja-nagyja ünnepelte az új iskola ünnepélyes átadását.

Lovászné Török Magdolna a korabeli megyei lapban írtak alapján a Nagyiskola átadásáról készült tudósítást ismertette: „Iskolaavatás *Jászfényszarun. Tegnap* (augusztus 31-én, csütörtökön) *17 órakor új 14 tantermes általános iskolát adtak át Jászfényszarun. A nyolcszáz gyerek befogadására alkalmas iskola 6,5 millió forintba került. A tanulók és a szüleik 200 ezer forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá az építkezés költségeihez. Az iskolaavató ünnepségen Ocskó (–Sós) Imre és Czeglédi Mária tanulók verssel köszöntötték az új iskolát. Török Sándor községi tanácselnök meleg hangú üdvözlő szavai után Fodor Mihály megyei tanácselnök ünnepi beszédben méltatta az iskolaavatás jelentőségét. Ezt követően a társadalmi munkában kitűnt aktivisták kitüntetésére került sor. Az ünnepélyes aktusra, amikor az iskola igazgatója a tantestület és az ifjúság nevében átvette a kulcsokat, erre 18 órakor került sor. A megyei tanács elnöke ezután átvágta a szalagot, és a lakosság, a meghívott vendégekkel egyetemben megtekintette az új iskolát, amely jól felszerelt tantermeivel, politechnikai helységeivel, tornatermével, – 300 adagos konyhájával a Jászság egyik újabb korszerű oktatási intézménye lesz."*

Majd megnyitotta a Kisiskola homlokzatán az **ANNO Jászfényszarun nevelés – oktatás képekben** szabadtéri tárlatot: *„...Jó szívvel ajánlom figyelmükbe a jubileum kapcsán, a Kisiskola falán elhelyezett kiállítást, amely az elmúlt időszak, közel 100 év történetét meséli el, egykorvolt, ill. még ma is élő pedagógusok, diákok archívumának köszönhetően. Az iskolával, óvodával kapcsolatos régi fotókkal kívánunk kedveskedni a hazalátogató és helyben lakóknak egyaránt. Már a válogatás közben is szívet melengető volt az emlékek felidézése, az egykori kedves arcok, a régen volt épületek nézegetése..."* A szabadtéri tárlat a Kisiskola homlokzatán a Szabadság út elején **2023. április 30-ig** lesz látható.

Ezután a „Halhatatlanok olvasókönyvébe" bevésett 160 főre emlékezve a köztéri alkotás megkoszorúzására került sor. Az esemény alatt a Szűcs Mihály Huszárbandérium tagjai *Ézsiás Vencel* huszár őrnagy felvezetésével két fiatal huszártiszt, *Ézsiás Barnabás* és *Ézsiás Levente* tisztelegett a kőkatedránál, az emlékezés koszorúit *Mezei Lili* diákpolgármester helyezte el.

Az ünnepség befejező részeként *Tóth Tibor* emlékezett a település első okleveles óvónőjére, a magánóvoda létrehozójára, a 125 éve született *Márkus Máriára*, aki Márkus János és Simon Szidónia gyermekeként 1887. szeptember 16-án látta meg a napvilágot. Óvónői oklevelét 1919. október 16-án a budapesti VII. kerületi Magyar Királyi Állami Óvónőképző Intézetében szerezte. Szolnok vármegye tanfelügyelője engedélyezte Márkus Mária óvónőnek a magánóvoda létesítését Jászfényszaruban. A magánóvoda ténylegesen 1934. április 23-án nyílt meg. Az óvoda állami kezelésbe való vétele 1948 évben történt, az óvónő számára ez kedvező volt, mert a fenntartási költségek ezen túl nem őt terhelték. 1956-ban nyugállományba vonult. Márkus Mária (aki családot nem állapított) 22 évig foglalkozott a kis gyermekek iskola előkészítésével. 1979-ben 82 évesen hunyt el.

Márkus Mária óvónő emléktáblája ***Fotó: Glonczi Rudolf***

Az emléktábla közadakozásból valósult meg, 37 fő és egy közösség különböző összegekkel támogatta a nemes cél megvalósulását. Ezt követően a *Napfény Óvoda* bejáratának jobb oldalán elhelyezett emléktáblánál két óvodás, *Baranyi Réka, Hamar Benedek* verssel köszöntötték az avatáson megjelenteket.

A verset követően az emléktáblát leleplezte *Győriné Dr. Czeglédi Márta* polgármester, *Klippánné Jáger Melinda* óvodaigazgató, *Tóth Tibor*, a FÉBE elnöke.

Ezután Jászfényszaru Város Önkormányzata, a Napfény Óvoda és a FÉBE képviselői helyezték el a táblánál koszorúikat. A Szózat eléneklése után a vendégek átvonultak a *Royal Kaszinó étterem*be, majd az emlékünnepség a r.k. templomban *Kiss Gábor* plébános, érseki tanácsos által – az elhunyt pedagógusok, óvónők tiszteletére – celebrált szentmisével ért véget.

Koszorúzás a kőkatedránál ***Fotó: Glonczi Rudolf***

A Fényszaruiak Baráti Egyesületének Elnöksége kezdeményezte, hogy a település első óvónőjének és óvoda létesítőjének emlékét az óvoda falán elhelyezett táblával örökítsék meg az utókor számára.

Tóth Tibor
helytörténeti kutató, a FÉBE elnöke

A helyi értéktár helye, jelentősége és koncepciója Túrkevén

Helytörténeti Nap Túrkevén, 2020. szeptember 9.

Történelmi értékeink megőrzésének több évszázados múltja van. Magyarországon 1872-től tudatosan törődtek a régi épületek sorsával. Erre azonban részletesen nem térek ki. Azt azonban fontosnak tartom, hogy az 1950-es évek végén múzeumi szakemberek bevonásával készült egy ***országos műemlékjegyzék.*** Az 1960-as és 1970-es években folytatódott az országos akció, amely során számba vették a műemlékeket és rögzítették azok állapotát. Ebbe a munkába bevonták Szolnok megyében például az akkori pályakezdő muzeológusokat is, így Csalog Zsoltot, Szabó Lászlót a szolnoki, Bellon Tibort a karcagi múzeumból. Anyagukat az Országos Műemléki Felügyelőségre adták be, de a két múzeum fotótára is őrzi fényképfelvételeiket.

Az ***Országos Műemléki Felügyelőség*** (1957–1992) tehát nyilvántartotta a műemlékeket, némi segítséget is adott az állagmegőrzésükhöz. A rendszerváltás után a korábban egységes intézmény széttöredezett és nehezen találták meg a helyét. A központi felmérést az ***Magyar Építészeti Múzeum*** (1993–2016) vette át megőrzésre. Ez a múzeum több intézményhez tartozott. 2017-től ***Magyar Építészeti Múzeum*** és ***Műemléki Dokumentációs Központ*** volt a neve.

A rendszerváltás után történt egy nagy átalakítás ezen a téren is. Valószínűleg a tulajdonrendezés ezen a téren is együtt járt a szemléletváltással. Szűkítették azon műemlékek körét, amelyek országos ellenőrzés alatt maradtak. ***A műemlékjellegű épületek helyi védelem alá kerültek.*** Ebben a rendszerben a helyi önkormányzatok hoztak határozatot a helyi védelem alá kerülő épületekről. (Ez napjainkban is így van.)

2012-ben megszületett a ***Hungarikum törvény***, — amelynek előterjesztője dr. Fazekas Sándor volt — azzal a szándékkal, hogy értékeinket illetéktelenek ne orozzák el. A magyar nép alkotásai megmaradjanak magyarnak, ne hamisítsák a tokaji bort, a szegedi paprikát stb. A törvény lehetőséget ad arra, hogy helyi kezdeményezésre felmenő rendszerben helyet kapjanak a magyar értékek a ***Helyi (települési), a Megyei (térségi) és a Magyar Értéktárban.*** A legértékesebbeket pedig Hungarikummá nyilvánítják a bizottságok. Az alábbi szakterületek szerinti csoportosításban kerülhetnek be a természeti, tárgyi és szellemi örökségek a rendszerbe: *1.) agrár- és élelmiszergazdaság, 2.) egészség és életmód, 3.) épített környezet, 4.) ipari és műszaki megoldások, 5.) kulturális örökség, 6.) sport, 7.) természeti környezet, 8.) turizmus.*

Túrkevén 2014-ben alakult meg a Helyi Értéktár Bizottság. Tagjai: Kapás János, Nagyné Bedő Ildikó és dr. Thodory Zsolt volt. Erről az időszakról nem írok, mivel nincs részletes információm. Mindössze annyit, hogy az első beterjesztő dr. Szabó Zoltán volt. Az anyagot – amely elsősorban kulturális és turisztikai elemeket tartalmazott – Nagyné Bedő Ildikó állította össze. A Megyei Értéktárba a múzeumigazgató túrkevei híres személyeket javasolt. Így jelenleg a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktárban Túrkevéről az alábbi értékek szerepelnek: Kulturális örökség: ***Korda testvérek életműve, dr. Balogh János életműve, Finta testvérek életműve***; Egészség és életmód: ***Kevi birkapaprikás, Kevi lakodalmi perec***; Turizmus: ***Kevi Juhászfesztivál***. Jelenleg tehát hat tétel szerepel a Megyei Értéktár három szakcsoportjában.

2021 novemberében megváltozott a *Helyi Értéktár Bizottság összetétele.* Győri József ny. történelemtanár, helytörténész, Hegyi-Csicsai Csaba, a Túrkevei Strandfürdő vezetője és a Városszépítő Egyesület elnöke, Kapás János Zsolt múzeumigazgató, Sallai R. Benedek polgármester, természetvédő. A vezetését rám – dr. habil. Örsi Julianna ny. múzeumigazgató, Túrkevei Kulturális Egyesület elnöke, társadalomtörténet-kutató, néprajzos – bízták. A bizottság tagjai rendelkeznek azokkal a szakmai ismeretekkel, amelyek révén javaslataikat megfelelően tudják alátámasztani.

A Bizottság koncepciója: A Túrkevei Értéktárba csak kiemelkedő helyi értékek kerüljenek be és annak népszerűsítését segítse elő a bizottság és Túrkeve Város Önkormányzata. Feljebb-terjesztésre csak olyan tételek kerüljenek, amelyek a városon túl megyei, nagykunsági/jászkunsági értékekkel bírnak, és a szakszerűség legyen fő szempont. További, országos szintre, hungarikumra történő felterjesztésre javasolhatnak. A Túrkevei Települési Értéktár tartalmazza a helyi műemlékeket, műemlékjellegű és helyi védelem alatt álló épületeket, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Értékekként nyilvántartott túrkevei értékeket (pl. kunhímzés) is és a Megyei Értéktárban már szereplő, de Túrkevére is jellemző produktumokat (pl. Luka Lajos a Népművészet Mestere vesszőfonásai) is.

Jelenleg az alábbi tételeket készítettük elő elfogadásra a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktár Bizottságához:

Kulturális Örökség:
– *A Kunok bejövetele* (kun emlékmű - Ratkay Lajos alkotása, 2000)
– *Kunok hazája* (rendező és operatőr: Karácsony Sándor, 2018) és a *Kunok Képes Krónikája* c. fotókiállítás (Karácsony Sándor alkotása, 2019)
– *Luka Lajos a Népművészet Mestere* (2019) vesszőfonásai (1959 óta tevékenykedik a szakmában)
– *A kunhímzés túrkevei hagyománya* – a Túrkevei Népi Díszítő-művészeti Kör alkotása, (1975- napjainkig)
– *Kevi Verbunk* – az Egres Kiss Lajos Néptánccsoport előadásában (1995- napjainkig)
– *Hegyfoki Kabos meteorológus*, római katolikus pap (19-20. század fordulója)

Egészség és életmód:
– *Túrkevei gyógyvíz*

Természeti környezet:
– *Túzokdürgés*

További tárgyi, szellemi, épített és környezeti és turisztikai javaslatokon is dolgozunk (pl. Kunhalmok, Terehalom, bronzkori régészeti lelőhely, paraszthház, polgári épület, iskolák, városháza, Oroszlán vendéglő, Patika, birkózó Szakosztály, Böllér Fesztivál, Kevi kör, helyi könyvek, házoromdíszek stb.), de először a Helyi Értéktárba kell felvennünk. Ugyancsak felvettük a programunkba a városunkban található műemlékek, műemlékjellegű épületek és a helyi védett épületek jelenlegi állapotának megtekintését és egy beszámoló elkészítését.

Az Országos nyilvántartásban Túrkevéről jelenleg 5 műemlék és 14 helyi védelem alatt álló objektum szerepel. E területen azonban további teendők vannak:

– Szükséges áttekinteni *a túrkevei helyi értékek jelenlegi állapotát.* Ennek alapján célszerű az országos műemlékjegyzékben kérni a javítást (megfelel-e a műemléki kritériumnak, vagy helyette mást javasolni. Hasonló a teendő helyi védelem alá besorolt objektumok esetében.
– A *műemlékek és a helyi védelem alatt álló műemlékjellegű épületek tulajdonosaival* szükséges *kapcsolatot* tartani (tájékoztatás a kritériumokról, feladatokról; a pályázati lehetőségekről, tájékoztatás, együttműködés)
– Túrkeve város idegenforgalmi fejlesztése érdekében nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a *menedzsmenti munkára*, amelyben hangsúlyosabb szerepet kell kapnia a történelmi és tudományos értékeknek.
– Időszerű a *Helyi Értékek könyv* formátumban való megjelenítése, amelynek azonban kiadási vonzata is van. Ennek betervezését kérjük már a Túrkeve Város 2023. évi és további költségvetésbe, valamint a város pályázataiba. Fontos figyelembe venni a szakszerűséget, javaslatokat. A Helyi Értéktár Bizottság ebben partner.

Dr. habil. Örsi Julianna, a Túrkevei Települési Értéktár vezetője

Megújult Jákóhalma jótevőjének síremléke

Példás összefogással újult meg Jászjákóhalmán Ficzek Károly plébános síremléke, amelyet 2022. szeptember 18-án a temetőkápolnai misét követően szentelt fel Ivancsó István esperes. A klasszicista, 12 oszlopon álló emlékhely helyi iparosok munkájának köszönhetően nyerte vissza eredeti szépségét.

Terjéki Tünde polgármester beszédében kiemelte, hogy Ficzek Károly 1818-ban született Jászárokszálláson és 39 évet szolgált Jászjákóhalmán, és itt is hunyt el 1903-ban. Saját költségén két iskolát építtetett, a ma tűzoltószertárként működő Kis Ficzek iskola 1895-ben épült, a Nagy Ficzek iskola 5 évvel később, 1900-ban. A Nagy Ficzek iskola falán még ebben az évben emléktáblát avattak a plébános tiszteletére, amely a mai napig ott áll, és a tervek szerint az új épület falára is felkerül. Az emléktábla felirata: *„A tanügy áldozatkész barátjának Nagyságos és főtiszteletes Ficzek Károly kanonok esperes plébánosnak a község jótevőjének emlékül állíttatta Jászjákóhalma Község Elöljárósága 1900. november 4.”*

Terjéki Tünde felidézte, hogy 2013-ban a Jászjákóhalmáról Elszármazottak Baráti Társasága (JÁKÓB) szervezésében emlékeztek meg az esperes halálának 110. évfordulójáról. A polgármester nagyon fontosnak nevezte, hogy az esperes és a hozzá hasonló emberek emlékét ápolják és a fiatalok elé példaként állítsák. Ficzek Károly nevét utca őrzi Jászjákóhalmán, és a mostani felújítási munkálatokra az önkormányzat egy millió forintot adott. Emellett 28 magánszemély is támogatta anyagilag a kripta felújítását. Köszönetet mondott a JÁKÓB vezetőségének és tagjainak, külön megköszönve Czuk Ferenc segítségét.

Magyar Aliz, a JÁKÓB elnöke az esperes életútjának főbb állomásait felidézve elmondta, hogy Ficzek Károly önkénteskent részt vett az 1848-49-es szabadságharcban. Előbb nemzetőrtisztként majd hadnagyi, főhadnagyi, és századosi rangban szolgált. Gyöngyösi káplánsága idején 100 pengőforinttal is segítette kórház építését, 1858-ban a Nemzeti Múzeumnak adományozott ezüstérmét, könyveket, ezüstserleget. Szívén viselte az oktatás ügyét is, a Vallás- és Oktatásügyi Minisztérium 1879 és 1900 között 9 alkalommal mondott köszönetet, összesen 6 ezer forint adományáért. Szerepet vállalt Jászjákóhalma ivóvízellátásában, az artézi kút létesítésében, a szükséges források jelentős részét biztosította.

Bognár Mária újságíró

Ficzek Károly felújított síremléke
Fotó: Bognár Mária

Terjéki Tünde polgármester
Fotó: Bognár Mária

A Jászsági Hagyományőrző Egylet Rohan az idő... Egy nap a SZOT üdülőben

Görbe tükörcserepek az 1970-es évek elejéről című vígjátékáról
Baráth Károly fotóival

A két felvonásos darab 1974-ben a balatonkertesi SZOT üdülőben játszódik, és annak egy napját mutatja be jellegzetes történetekkel és emberi karakterekkel. A darabot írta és rendezte: Bathó Edit
Ősbemutatója 2022. június 18-án a Jász Múzeumban volt a Múzeumok Éjszakája alkalmával.

A titkárnő és a vezérigazgató
Csomor Ildikó és Körei Nagy József

Kalácska Géza és felesége
Kövér István és Kalup Gyuláné

A két takarítónő
Moldován Szidónia és Jánosi Irén

A párttitkár, a felesége és a portás kisasszony - Palócz Erzsébet, Sós Zsolt, Szöllősi Gabriella

A kultúrfelelős és az igazgató
Mátics Béláné és Bathó Edit

Sáska János és családja
Hering Soma, Végvári Vilmosné, Mezei Balázs, Suba Bea és Szöllősi Gabriella

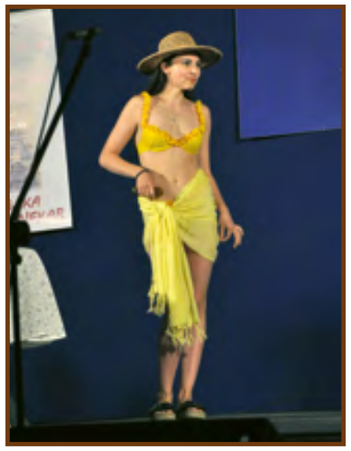

Enikő, a pártitkár lánya
Balázs Debóra

Rozi és Miska szaki
Harnyos Kitti és Nagy István

A mandolinos Józsi
Puskás József

A sofőr és a vezérigazgatóné
Simon Károly és Körei Nagy Katalin

A Sárga repce néptánccsoport tagjai
Bódi Tamás, Bagi Éva, Bathó Katalin, Hlavacska Adrián

Önkéntes rendőrök
Pócz István és Kormos László

A Kankalin Pávakör
tagjai

Meteorológiai észleletek Orbay Antal tollából
1876. november-december

1876 két okból is fontos évszám. Az 1876. évi VI. törvénycikk létrehozta a Közigazgatási Bizottságokat, amely célja a különböző közigazgatási ágak összehangolt működtetése volt. Ennek a bizottságnak tagja volt a mindenkori főorvos is. 1876 egyben egy új vármegye születési éve is. Az 1876. XXXIII. törvénycikk rendezte a vármegyéket és hozta létre a Jász és Nagykun Kerületből, valamint Külső-Szolnok vármegyéből Jász-Nagykun-Szolnok vármegyét.

Orbay Antal 1861-től volt a Jász Kerület főorvosa, majd az egységes vármegyének az első tiszti főorvosa. Mint vármegyei tiszti főorvos és mint a Közigazgatási Bizottság tagja, havonta adott le jelentéseket a vármegye közegészségügyi helyzetéről. Jelentéseihez minden hónapban mellékletet is csatolt, amely az adott hónap időjárási adatait rögzítette napi bontásban. Mindezt jó okkal tette, hiszen már a 18. század végén összekapcsolták az időjárást a különféle betegségekkel. Méréseinek jelentőségét mutatja az is, hogy a Meteorológiai és Földdelejességi Magyar Királyi Központi Intézet (a mai Országos Meteorológiai Szolgálat jogelődje) 1870-ben kezdte meg működését, így a főorvos a korai mérési adatok halmazát erősítette.

A statisztikai jellegű mérési adatok mellett kifejtette gondolatait és jelentéseiben külön pontban szerepeltek a meteorológiai összegzései *„Lebészeti tüneményeK”* vagy *„Meteorológiai észleletek”* címmel.

1876. november 2-án megjött az első fagy, majd 4-én a havazás is, ami a hónap második feléig megszakításokkal, kitartott. 15-től pedig többnyire ködös és esős idő jellemezte a novembert. Mindössze kettő nap volt, amikor teljes egészében tiszta volt az égbolt. Kettő napon pedig csak a délutáni órákban. Egyébként borult és felhős volt. 10 szeles nap volt a hónap során, amelyből egy kivétellel mind nyugati szél volt.

Ami a hőmérsékletet illeti, a főorvos így jellemezte: „[…] *már 6án rendellenes hideg állt be a hévmérő virradóra -4en szállt le, ezen hideg napról napra nagyobbodott 13ig midőn virradóra -7en de a déli órákban is -3on állapodott meg a hévmérő, ezen karácsonyra beillő váratlan hideg mindazonáltal semmi káros behatással sem volt, az egészségre, […]”*

A december igen csapongó volt. Az igazán kirívó időjárási események idején gyakran használt szófordulat az „emberemlékezet óta” kifejezés. Ezzel élt Orbay Antal is. *„Az időjárás Deczember hóban olly rendellenes volt, 's olly hirtelen változó, millyenre a legidősebb emberek sem emlékeznek,* […]”

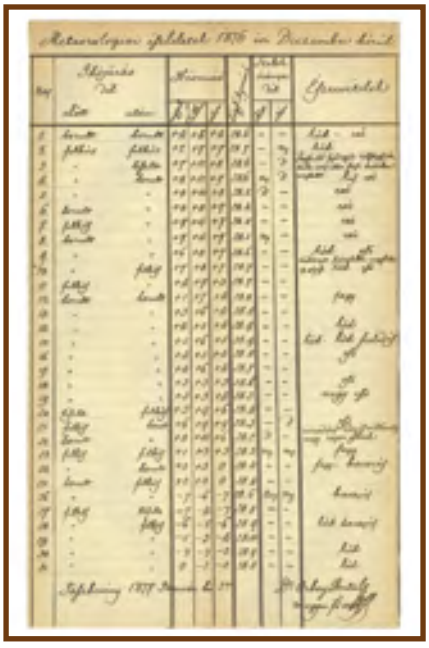

Meteoróligai észleletek, 1876. december

December 22-én, az eleve kuriózumnak tekinthető, téli villámlás volt megfigyelhető. Mindez dörgéssel és nagy záporesővel párosult. 18–19-én +3 és +4 fokot mért a főorvos, míg 20-án már +3 és +9, 21-én +6 és +9, 22-én pedig +8 és +10, másnap viszont már csak +1 és +3 fok volt. Szentestére megérkezett a fagy és a havazás is. A fagypont alatti hőmérséklet az év további részére kitartott. Ami az égboltot illeti, egyetlen napon sem volt teljesen tiszta.

Vincze János Farkas levéltáros

Források:

MNL JNSzML IV. 411.a. JNSz vm. közigazgatási bizottságának iratai. 110/1876. és 351/1877.

MNL JNSzML V. 1. Jászberény. Orvosi és egészségügyi rendeletek jegyzőkönyve. 1803–1837.

Bojtos Gábor: Orbay Antal (szócikk). http://www.jnszmtisztviselok.hu/1876-1944/tisztviselok1876-1944/orbayantal/index.html

Lapunk szerzői

Bognár Mária újságíró, Budapest
Csörgő Terézia, a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény
Metykó Béla helytörténeti kutató, Jászberény
Dr. Örsi Julianna társadalomkutató, Túrkeve
Rideg István ny. középiskolai tanár, helytörténeti kutató, Karcag
Szabó Jánosné Taczmann Mária ny. könyvtáros, Jászberény
Székely Gábor helytörténeti kutató, magángyűjtő, Fülöpszállás
Dr. Szenttamási-Babós Lajos helytörténeti kutató, Kiskunlacháza
Tóth Tibor helytörténeti kutató, Jászfényszaru
Varga Kamill ferences szerzetes, helytörténeti kutató, Gyöngyös
Veresegyházi Béla ny. gimnázium-igazgató, Tápiószele
Dr. Viga Gyula néprajzkutató, egyetemi tanár, Miskolc
Vince János Farkas levéltáros, Szolnok

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2022. december közepén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2022. november 15-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

***

Lapunk a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége, a Nagykun Hagyományőrző Társulás és a személyi jövedelem adó 1 %-nak támogatásával jelenik meg.

Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai: Bugyi Gábor, Kókai Magdolna, Papné Varga Bernadett
Előkészítési munkák: Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai kivitelezés: Creatív Color Stúdió Kft. Tel.:30/230-4521 • www.ccstudio.hu